

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Факультет фінансів та обліку
Кафедра банківського бізнесу

ЮДИНА Аліна Іванівна

Інноваційні технології управління банківськими ризиками / Innovative technologies of bank risk management

спеціальність 072 – Фінанси, банківська справа та страхування
освітнього-професійна програма «Банківський менеджмент»

Кваліфікаційна робота

Виконала студентка групи
ФБМм – 21
А.І. Юдіна

Науковий керівник:
к.е.н., доцент Я. І. Чайковський

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту:

«___»_____2021 р.
Завідувач кафедри

_____ **О.В. Дзюблюк**

ТЕРНОПІЛЬ – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ БАНКІВСЬКИМИ РИЗИКАМИ.....	10
1.1. Головні підходи щодо визначення і класифікації банківських ризиків.....	10
1.2. Управління банківськими ризиками в сучасних умовах	23
1.3. Спільний підхід до системи і процесу керування банківськими ризиками.....	30
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1.....	38
РОЗДІЛ 2 МЕХАНІЗМИ УПРАВЛІННЯ БАНКІВСЬКИМИ РИЗИКАМИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	39
2.1. Особливість системи управління банківськими ризиками	39
2.2. Запровадження механізму ризик-менеджменту у функціонування банківських установ.....	49
2.3. Інноваційні механізми управління банківським ризиком.....	57
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.....	69
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ НА ОСНОВІ СТРЕС-ТЕСТУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ	71
3.1. Стрес-тестування як інноваційний інструмент ризик-менеджменту сучасної банківської системи України.....	71
3.2. Новітні інноваційні методи стрес-тестування ризиків банківської системи України	81
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3.....	91
ВИСНОВКИ	92
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:.....	97
ДОДАТКИ	107

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Банківські установи є головними учасниками грошового ринку, від їхнього стабільного функціонування залежить загальний розвиток української економіки. В теперішніх умовах посилення нестабільності вітчизняних і світових грошових ринків винятково важливого значення набуває питання забезпечення фінансової стійкості банківської системи України.

Руйнівні результати світової фінансової кризи 2008–2009 рр. поставили під сумнів відповідність багатьох головних принципів сучасного банківського менеджменту, в тому числі виникли проблеми і щодо результативності інструментів керування банківськими ризиками. У кризових і в ординарних умовах природа і прояви ризиків різняться. Через це керування банківськими ризиками за умов фінансової кризи відрізняється від керування ризиками в період відносно стабільного зовнішнього оточення. Гострота питання посилюється тим, що у більшості банківських установ України формування системи керування банківськими ризиками мало формальну природу. Нездатність деяких з банківських установ нейтралізувати негативний вплив кризи була головною причиною їхнього банкрутства.

Результативне управління банківськими ризиками має ґрунтуватися на адекватних фундаментальних дослідженнях формування ефективного механізму регулювання фінансових взаємовідносин у банківській системі. З огляду на це питання напрацювання теоретичних, методологічних засад і практичних рекомендацій відносно інноваційних технологій управління банківськими ризиками є дуже важливим та актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретичних, методологічних і методичних аспектів управління банківськими ризиками присвячено праці багатьох зарубіжних та вітчизняних науковців, серед яких

В. В. Бобиль [6; 7], В. В. Вітлінський [12; 13], О. В. Водяницька [14], Н. І. Демчук [18; 19], А. О. Єпіфанов [73], В. В. Зубова [20], О. А. Іванилова [21], О. О. Карась [26], Л. Г. Кльоба [29; 30; 31], В. В. Коваленко [32; 33; 34; 68], В. Г. Кудіна [38], Л. В. Кузнєцова [32], Л. О. Примостка [56; 57; 58], В. Т. Севрук [67], Н. В. Тарасевич [71; 72], Д. В. Щербатих [77] та ін.

За наявності великої кількості досліджень, зауважимо, що проблемі управління банківськими ризиками в умовах фінансової кризи приділяється мало уваги, а тому науково-практичні засади розвитку управління ризиками в період суттєвої фінансової нестабільності є недостатньо дослідженими, позбавленими ґрунтовності та системності. Недостатність ґрунтовних розробок за вказаним напрямом негативно впливає на фінансову стабільність сучасної банківської системи України.

Для української фінансової думки основним є питання формування інноваційних технологій та інструментів реалізації концепції управління банківськими ризиками, які мають бути ефективними як в умовах відносно сталого зовнішнього оточення, так і в період фінансово-економічної кризи. Підвищення ефективності подібних інструментів вимагає удосконалення науково-методологічних і методичних основ управління банківськими ризиками.

Відповідно, актуальною задачею наступного розвитку ризикології в банківській діяльності є оновлення концептуального підходу до науково-практичного осмислення управління банківськими ризиками з огляду на причини та результати глобальної фінансово-економічної кризи, а також поглиблення методологічного апарату дослідження питання інноваційних технологій управління банківськими ризиками саме в умовах значної фінансово-економічної нестабільності.

Актуальність досліджуваних проблем, їхнє значення як для розвитку банківської системи, так і для розвитку економіки України, недостатня опрацьованість в теоретичному, методичному та організаційному плані,

недосконалість інструментарію визначення, оцінки та управління банківськими ризиками зумовили мету випускної кваліфікаційної роботи.

Мета і задачі дослідження. Метою випускної кваліфікаційної роботи є обґрунтування теоретико-методологічних засад управління банківськими ризиками та вироблення практичних рекомендацій щодо інноваційних технологій і напрямів вдосконалення управління банківськими ризиками.

Для досягнення мети було сформульовано і вирішено такі завдання:

- розглянути економічну суть банківських ризиків, навести їхні види. Провести порівняльний аналіз головних визначень дефініції «банківський ризик» та аналіз новітніх підходів до класифікації банківських ризиків. Окрім цього, потрібно провести співставлення етапів розвитку методів керування основними ризиками в системі банківського ризик-менеджменту на кожному етапі;

- визначити особливості керування банківськими ризиками в теперішніх умовах;

- науково обґрунтувати і поглибити методичні підходи та рекомендації щодо визначення загального підходу до механізму керування банківськими ризиками;

- дослідити особливості системи управління ризиками в банківській сфері;

- проаналізувати впровадження системи ризик-менеджменту в діяльність банківських установ. Обґрунтувати підходи щодо суті та виявлення ризиків в кредитній практиці банківських установ; запропонувати шляхи покращення механізму керування кредитними ризиками;

- розглянути інноваційні системи банківського ризик-менеджменту;

- дослідити теоретичні положення та особливості проведення стрес-тестування ризиків банківських установ як сучасного інноваційного інструмента ризик-менеджменту, а ще розробити пропозиції відносно застосування прогресивної іноземної практики в роботі Національного банку України (НБУ);

- дослідити особливості проведення стрес-тестування з використанням макроекономічних сценарії для банківської системи України.

Об'єктом дослідження є управління банківськими ризиками в сучасних умовах.

Предметом дослідження є теоретичні і методологічні засади інноваційних технологій управління банківськими ризиками.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження формують фундаментальні положення ризикології, вихідні постулати економічної науки, теоретико-прикладні напрацювання українських і закордонних науковців, в яких вивчалися проблеми керування банківськими ризиками. Випускна кваліфікаційна робота виконана з використанням загальних наукових і спеціальних методів дослідження, зокрема: наукової абстракції, аналізу, синтезу, індукції, дедукції та порівнювання – з метою дослідження понять; теоретичного узагальнення і групування – з метою дослідження банківських ризиків та їх класифікаційних рис; структурного аналізу – з метою виділення інструментів керування банківськими ризиками; історичного – з метою розкриття рис становлення і розвитку керування ризиками в банківських установах України; системного аналізу – з метою впорядкування організації механізму керування банківськими ризиками; групування – з метою вивчення закономірностей і проблем розвитку банківської сфери України; формалізації та абстрактно-логічні – з метою теоретичного узагальнення, формулювання висновків і розроблення рекомендацій щодо використання інноваційних інструментів в управлінні банківськими ризиками, зокрема стрес-тестування.

Інформаційна база роботи. Інформаційною базою дослідження є теоретичні та науково-практичні дослідження вітчизняних і зарубіжних науковців стосовно управління банківськими ризиками, нормативно-правові акти щодо регулювання банківської діяльності, матеріали Національного банку України, щорічна звітність

банківських установ, наукові публікації, присвячені проблемам управління банківськими ризиками, джерела Інтернет.

Наукова новизна випускної кваліфікаційної роботи полягає у вирішенні актуальної проблеми оновлення концепції управління банківськими ризиками та напрацювання науково-практичних рекомендацій щодо інноваційних технологій і підвищення результативності управління банківськими ризиками в умовах кризи. Основні положення, що визначають наукову новизну випускної кваліфікаційної роботи, полягають у наступному:

- наведено огляд визначення дефініцій «ризик», «банківський ризик», виокремлено риси їхньої класифікації. Розглянуто різноманітні підходи до класифікації ризиків в банківській сфері на підставі іноземного досвіду та вітчизняної практики, перспективи застосування їх українськими банківськими установами. Відмічено переваги і недоліки головних систем класифікації, виявлено головні ризики в банківській системі України;

- розглянуто як банківські ризики перетинаються між собою і методи керування банківськими ризиками;

- досліджено проблеми та обґрунтовано шляхи подальшого вдосконалення діяльності банківської системи, зокрема процесу керування кредитними ризиками банківської установи. Визначено засоби управління банківських ризиків. Обґрунтовано головні принципи системи керування ризиками в банку;

- визначено складові системи управління ризиками в банківській сфері;

- розкрито теоретичні та методологічні проблеми організації ризик-менеджменту кредитних операцій банківських установ. Узагальнено підходи до визначення суті та структури ризик-менеджменту банківської установи. Проведено аналіз стадій керування кредитним ризиком;

- проведено порівняльний аналіз методів стрес-тестування. Проведено аналіз зарубіжної практики в області підходів до побудови механізму стрес-тестування і виокремлено головні моменти, які можуть бути корисні НБУ. В

результаті впровадження методів стрес-тестування як інструмента антикризового керування може бути розв'язана практична задача адекватної оцінки та прогнозування щонайбільше передбачуваних утрат окремих банківських установ та банківської системи в цілому відповідно до глобальних та особливих економічних змін;

- розглянута проблема стрес-тестування вітчизняної банківської системи як інструмента антикризового керування діяльністю банків. Особливу увагу приділено методологічним аспектам проведення стрес-тестування. Детально вивчено проблеми та тенденції, котрі спостерігаються в регулятивній роботі банківської системи; оцінено перспективу та доцільність застосування практики стрес-тестування іноземних центральних банків у діяльність НБУ. На основі аналізу новітніх тенденцій обґрунтовано вимогу створення і та запровадження дієвої ефективної практики стрес-тестування ризиків, зокрема: проведення його на постійних засадах розроблення комплексної методики проведення стрес-тестування, інформування громадськості за результатами стрес-тестування банківських установ.

Практична значимість отриманих результатів. Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні теоретичні положення та рекомендації, викладені у випускній кваліфікаційній роботі, можуть бути науковою основою для розробки заходів підвищення результативності управління ризиками в банківських установах.

Наукові висновки, які містяться у випускній кваліфікаційній роботі, доведені до рівня конкретних пропозицій і рекомендацій щодо визначення схильності вітчизняного бізнесу до високоризикових операцій та обґрунтування заходів щодо використання інноваційних технологій управління банківськими ризиками.

Розроблені в ході дослідження підходи, теоретичні узагальнення, висновки та рекомендації можуть бути використані банківськими установами в управлінні ризиками.

Крім того, рекомендації, розроблені на основі аналізу проблем інноваційних технологій управління банківськими ризиками в Україні, можуть знайти застосування в розвитку нормативно-правового і методичного забезпечення банків в управлінні ризиками.

Апробація. За результатами дослідження опубліковано тези доповідей на тему «Особливості системи управління банківськими ризиками» у збірник матеріалів XIII міжнародної науково-практичної конференції молодих учених, аспірантів, здобувачів і студентів « Сучасні проблеми і перспективи розвитку обліку, аналізу і контролю в умовах глобалізації економіки суспільства» (3 грудня 2021 року, м. Луцьк); «Стрес-тестування як сучасний інноваційний інструмент ризик-менеджменту банківської системи України» у Збірнику матеріалів Всеукраїнської наукової Інтернет-конференції «Взаємодія фінансово-банківського та реального секторів у процесі забезпечення сталого економічного зростання» (Тернопіль, ЗУНУ, 12 листопада 2021 р.).

Обсяг і структура роботи. Випускна кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатка. Повний обсяг випускної кваліфікаційної роботи становить 101 сторінку, основний зміст роботи викладено на 90 сторінках, у тому числі на 19 сторінках розміщено 7 таблиць на 8 сторінках, 9 рисунків на 9 сторінках, 1 додаток на 2 сторінках і список використаних джерел з 91 найменування на 11 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ БАНКІВСЬКИМИ РИЗИКАМИ

1.1. Головні підходи щодо визначення і класифікації банківських ризиків

Як економічна категорія, ризик є невіддільною частиною функціонування банківської системи. Вчасний аналіз сприяє зниженню негативного впливу чиннику ризику на прибуток банківської установи. Вибір коректної методики оцінювання ризиків сприяє скороченню затрат в незапланованих ситуаціях, що є дуже типовим для теперішнього ринку банківських послуг.

З метою підвищення ступеня керованості банком зменшення ступеня впливу чинників ризику на діяльність банківської системи, потрібно чітко розуміти формулювання поняття «банківський ризик» і головні підходи до класифікації банківських ризиків, тому що саме на засаді якісної класифікації будується уся система банківського ризик-менеджменту.

Розроблення спеціальних та загальних підходів до оцінювання ризиків банківських установ і банківської системи розглянуті в наукових роботах Л. А. Бондаренко [8; 9], Т. А. Васильєвої [73], В. В. Зубова [20], А. Б. Камінського [25], О. А. Кириченка [28], В. Т. Севрука [67] та ін., а також у нормативних матеріалах Національного банку України [59; 60; 63; 64].

Не дивлячись на широке поширення практики керування ризиками і, здавалося б, великої кількості наукових робіт, які присвячені визначенню понять «ризик», «банківський ризик», донині немає єдиного визначення цих термінів. Доцільно зазначити, що фактично будь-яке розуміння цієї економічної категорії є законним, тому що так або інакше відображує різні очікування вищого керівництва банківських установ та органів контролю. Окрім цього, потреба класифікації банківських ризиків є доволі важливою не тільки з теоретичної точки

зору, але і з практичної, тому що саме від її точності залежить відповідність кількісних оцінок ризиків, правильності використання способів зниження та уникнення рівня ризику, а тому і дієвості діяльності самої системи банківського ризик-менеджменту [20].

У банківській сфері можна помітити значно вищий рівень ризиковості, у порівнянні з іншими сферами економічної діяльності. Даний процес обумовлений специфікою операцій, які виконуються. Саме банківська діяльність в більшості держав світу підлягає жорсткому регулюванню зі сторони держави в спеціальних органів нагляду [38].

У загальноживаному значенні під дефініцією «ризик» розуміють «перспективу небезпеки, невдачі чи дія наугад з надією на прийнятний наслідок» [45].

Як економічна категорія, ризик це усвідомлена можливість небезпеки виникнення непередбачених затрат прибутку, який очікується, майна, грошових коштів у зв'язку з несподіваними змінами умов економічної діяльності, невігідними обставинами [42].

За визначенням А. Б. Камінського [25], ризик є економічною категорією, яка відображує багатокритеріальність, конфліктність, невизначеність, незлагодженість у фінансових взаємовідносинах і включає особливості сприйняття характеристик, які вказані, заінтересовані суб'єктами даних взаємовідносин.

Розглянемо економічну суть банківського ризику – це визначена ситуативна характеристика роботи банківських установ, яка показує невизначеність її наслідків та відображає ймовірність відхилення реальності від прогнозованого [26].

У діяльності банків ризик – це імовірність зменшення доходів, втрати банківською установою частини власного доходу, поява втрат чи виконання додаткових затрат в наслідок реалізації фінансових операцій [36, с. 125].

Аналіз формулювань терміну «банківський ризик», які існують у літературних джерелах (табл. 1.1), указує на те, що більшість з них є схожими, а відхилення полягають здебільшого в підході, який обрано, до розуміння суті ризику загалом. В інтерпретаціях, які розглянуто, термін «банківський ризик», в основному, наголошується увага на його фінансовій вдачі, що виявляється у формі можливих наслідків ситуації ризику [15].

Таблиця 1.1

Огляд формулювань терміну «банківський ризик» [8; 20; 41; 50, с. 178; 67, с. 43; 73, с. 25; 74]

Автор і джерело	Формулювання
А. О. Єпіфанов, Т. А. Васильєва [73, с. 25]	Кількісно оцінена ймовірність незбіжності часових просторових та обсягових вимірів грошових потоків банківської установи передбачуваним; яка виникає у внаслідок цілеспрямованої дії чи бездіяльності суб'єктів економічних відносин, зацікавлені, що позначається на зміні його динаміки розвитку і фінансового стану
І. М. Парасій-Вергуненко [50, с. 178]	Банківський ризик – перспектива зазнати збитків у випадку появи обставин, які несприятливі для банківської установи
Л. О. Примостка, О. В. Лисенюк, О. О. Чуб [57, с. 17]	Імовірність недоодержання доходів чи зниження ринкової ціни капіталу банківської установи у результаті несприятливого впливу або зовнішніх факторів
В. Т. Севрук [67, с. 43]	Невизначеність наслідку банківської діяльності і імовірні невігідні результати у разі невдачі
Л. Бондаренко [8]	Можливість ухвалення раціонального або нераціонального адміністративного рішення, у межах якого можна дати імовірну кількісну чи якісну оцінку дії чинників і, як результат
Ю. В. Мішальченко, І. О. Кроллі [41]	Вірогідність втрати банком частини своїх коштів, недоодержання прогнозованих доходів чи реалізація додаткових збитків внаслідок виконання операцій, які заплановані
М. Фастовець [74]	Імовірність одержання доходів, які менше від передбачуваних, зменшення ціни активів
С. М. Козьменко, Ф. І. Шпиг, І. В. Волошко, С. Прасолова [36; 54]	Вартісний вираз ймовірності подій, що призводить фінансові збитки

Термін «ризик» згідно «Методичними вказівками відносно організації і функціонування систем ризик-менеджменту в банківських установах України», які затверджені Постановою правління Національного банку України (НБУ) від 2 серпня 2004 № 361, розрізняють у двох напрямках [63]:

- з точки зору банківської установи, ризик – це потенційна можливість недоодержання доходів чи зниження ринкової ціни капіталу банківської установи в результаті невігідного впливу внутрішніх чи зовнішніх чинників. Подібні втрати можуть бути непрямими, зокрема накладення обмежень на спроможність установи досягати особистих бізнес-цілей, або прямими, а саме втрата капіталу чи доходів. Обмеження, які зазначені затримують спроможність банківської установи реалізувати власну поточну роботу чи користуватися можливостями з метою розширення діяльності [26];

- з точки зору Національного банку України (НБУ), ризик – це імовірність того, що події, неочікувані чи неочікувані, можуть мати від’ємний вплив на капітал чи надходження банківській установі.

Банківський ризик може бути визначений як подія, яка не запланована, з фінансовими результатами, які призводять до збитку чи зниження доходу. У найбільш простому розумінні ризик може бути визначений як ймовірність втрати. Ризик теж може бути визначений як «ефект непевності в цілях» [69, с. 57].

Банківські ризики являють собою єдину систему, якісний і кількісний склад якої динамічно перемінюється в результаті розробки сучасних банківських продуктів і послуг, розповсюдження систем автоматизації операцій банків, транснаціоналізації банківської роботи. Це зумовлює вимогу у комплексній класифікації банківських ризиків. Вартість якісної класифікації ризиків банківських операцій полягає у доцільності її застосування з метою пошуку внутрішніх резервів збільшення дієвості керування банківськими ризиками. Якісна класифікація ризиків банківських операцій має базуватися на урахуванні впливу внутрішніх і зовнішніх ризикоутворюючих чинників.

Під класифікацією розуміють систему розподілу об’єктів (явищ чи процесів) за групами класами (та ін.) згідно з рис, які визначені. Класифікація ризиків – це систематизація сукупності ризиків на підставі яких-небудь рис і критеріїв, які дають можливість об’єднати підмножини ризиків в загальні терини [20].

У різних наукових роботах і дослідженнях, присвячених питанням банківських ризиків, наведено різні підходи відносно їхньої класифікації. Більшість підходів науковців зведено до висновку, що в банківській практиці появляються два головні види ризиків [26]:

- внутрішні ризики – ризики, які прямо пов’язані з діяльністю банківської установи як комерційної організації. Чим ширше коло взаємовідносин, партнерів, клієнтів, банківської установи, банківських операцій, продуктів і послуг, то більше внутрішніх ризиків супроводжує її діяльність. Внутрішні ризики у порівнянні з зовнішніми ризиками ліпше піддаються ідентифікації і кількісному визначенню якісних рис;

- зовнішні ризики, які появляються у зовнішньому відносно банківської установи середовищі, не пов’язані з функціонуванням банківської установи або окремого клієнта, однак їхній вплив може бути важливим і дуже погіршить фінансове становище банківської установи. Дія зовнішніх ризиків на ефективність функціонування банківської установи дуже висока, керування зовнішніми ризиками більш складніше, а інколи і не є можливе.

Ще однією з рис класифікації банківських ризиків є їхній поділ на функціональні і фінансові ризики.

Фінансові ризики визначаються можливістю фінансових збитків та пов’язуються зі змінами, які не передбачені, розмірів, структури, прибутковості і вартості пасивів та активів банківської установи. Функціональні ризики виникають у випадку неспроможності вчасно і в абсолютному розмірі вести контроль фінансово-господарської роботи, збирати і здійснювати аналіз адекватної інформації.

Найбільш змістовною представляється класифікація банківських ризиків, яка П. С. Роузом [17; 66], який виокремлює шість головних видів банківських ризиків та чотири додаткових ризики.

До догодних видів ризику банку П. С. Роуз відносить такі [17, с.105; 66]:

- кредитний ризик;
- ринковий ризик;
- ризик незбалансованості ліквідності;
- відсотковий ризик;
- ризик недоотримання доходу;
- ризик неплатоспроможності.

До інших важливих видів ризику П. С. Роуз відносить ще чотири види [17, с. 112; 66]:

- інфляційний ризик;
- політичний ризик;
- валютний ризик;
- ризик зловживань.

Найбільш важлив перевага цієї класифікації – це те, що в неї включені як екзогенні, так і ендогенні банківські ризики, які прямо впливають на банківський бізнес.

Проте, на жаль, подібна класифікація не може бути використана банківськими установами з метою практичного використання, тому що вона є доволі згрупованою, а у ході керування часто потрібна докладніша класифікація з виокремленням підгруп та груп ризику, відповідно до специфіки операцій, які проведені банківською установою [20].

Вдалішою, і такою, що найбільш цілковито відповідає теперішньому стану вітчизняних банків, є класифікація ризиків за Х. ван Грюнінгом [17] (рис. 1.1).

Перевагою цієї класифікації є те, що Х. ван Грюнінг виокремлює чотири групи ризиків: 1) фінансові; 2) операційні; 3) ділові; 4) надзвичайні, які, в свою чергу, діляться на відповідні категорії, виокремлення яких є важливою складовою в керуванні ризиками кожної банківської установи, оскільки неналежне керування цими ризиками може привести до збиткової її діяльності.

Рис. 1.1. Види банківських ризиків за Х. ван Грюнінгом [17; 20]

Ризики, на які наражаються українські банківські установи залежать від загальної ділової стратегії банківської установи, її організаційної структури, роботи внутрішніх систем, включаючи комп'ютерні та ін. технології, погодженості банківської політики, а також від заходів, які скоровані на упередження шахрайства і помилок в керуванні. Окрім того, банківським установам варто вважати на ризики, які пов'язані з зовнішнім середовищем банківської діяльності, в тому числі з політичними і макроекономічними

чинниками, режимом регулювання і правовими умовами, а також із загальною інфраструктурою фінансового сектору і системою розрахунків і платежів.

На даний час, у вітчизняній банківській системі наявні усі види ризиків, що у разі здійснення можуть загрожувати функціонуванню банківській установі загалом чи ж підірвати її достатність капіталу і фінансовий стан. Отже ця класифікація доволі цілковито відповідає теперішньому стану вітчизняних банківських установ і може застосовуватися в практичній роботі [20].

Класифікація українських науковців С. М. Козьменко, Ф. І. Шпиг, І. В. Волошко (рис. 1.2) є ще однією з класифікацій, які можуть застосовуватися банками [36, с. 254].

Перевага даного підходу до класифікації – це формування конкретної системи ризиків, що включає в себе часткові різні види, а за базу прийнято розподіл ризиків на внутрішні і зовнішні. Це, своєю чергою, надає можливість поділити ризики на внутрішні і зовнішні (екзогенні та ендогенні). Саме подібний поділ надає можливість виробляти дієві способи контролю і перспективи керування [36].

Поміж українських науковців суттєву увагу вивченню класифікації ризиків банківської установи приділяв О. А. Кириченко. Найважливішими складовими, які покладені в засади його класифікації є [28]:

- вид (тип) банківської установи;
- галузь виникнення та впливу банківського ризику;
- склад банківських клієнтів;
- спосіб обчислення ризику;
- рівень банківського ризику
- розподіл ризику в часі;
- природа обліку ризику;
- перспектива управління банківськими ризиками;
- вартість керування ризиками.

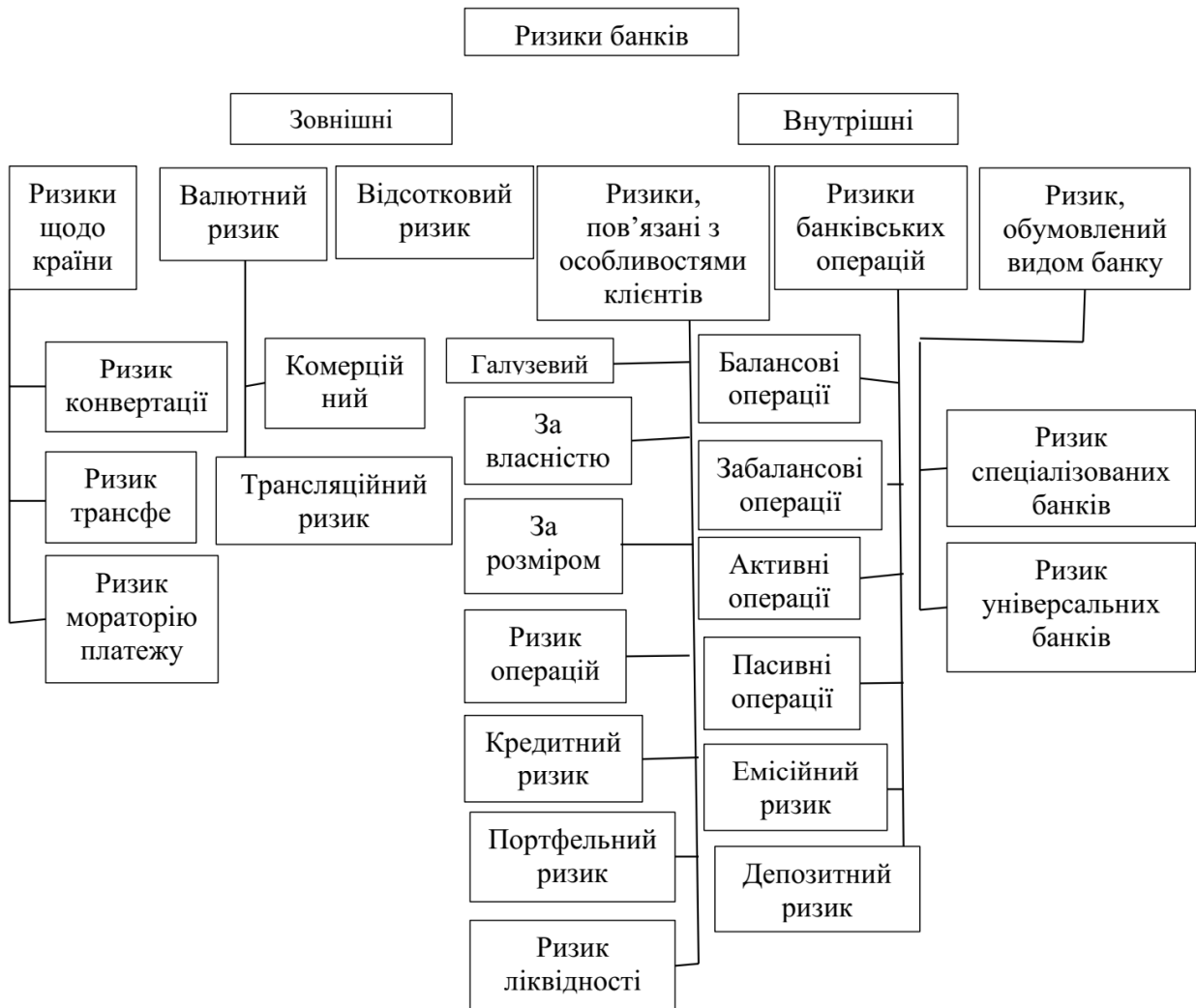

Рис. 1.2. Види банківських ризиків за С. М. Козьменко, Ф. І. Шпиг, І.В. І. В. Волошко [20; 36, с. 254]

Відповідно до кожної частини відбувається наступна класифікація ризиків.

Окрім цього, однією з класифікацій банківських ризиків, є класифікація, яку запропонував Національний банк України (НБУ) [20; 48; 63].

Банківські ризики впливають зі специфіки банківської роботи, що відбувається за умов ринкових взаємовідносин, і означають можливість отримання доходів, які менші від сподіваних, зменшення ціни активів. Підвищені банківські ризики приводять до суттєвих фінансових збитків, і, як результат, до банкрутства банку.

Відповідно до класифікації НБУ, є дев'ять головних категорій ризику, а саме: 1) кредитний ризик; 2) ризик ліквідності; 3) процентний ризик; 4) ринковий ризик; 5) валютний ризик; 6) операційно-технологічний ризик; 7) ризик репутації; 8) юридичний ризик; 9) стратегічний ризик. Дані види ризиків не є взаємно виключними. Жодний банківський продукт чи послуга може наражати на банківську установу зразу кілька ризиків водночас.

Дана класифікація банківських ризиків відображає підхід НБУ до ідентифікації банківських ризиків, проте вона не є повною і кожна окрема банківська установа може доповнити її згідно зі своїм баченням банківських ризиків, з якими вона робить чи прогнозує робити. В даному випадку банківська установа повинна опрацювати свою нормативну основу відносно керування конкретними видами ризиків, у т. ч. з врахуванням ліпшої світової практики та вітчизняного досвіду, наприклад Базельського комітету з банківського нагляду, а ще Принципів корпоративного правління [91].

Українським банківським установам варто застосовувати карту ризиків, тобто детальну структуру фінансових ризиків банківської установи, яка створила компанія «Pricewaterhouse Coopers», що отримала назву GARP [2]. Дана класифікація налічує шість типів і двадцять три підтипи ризиків, що надає можливість ґрунтовно дослідити та розглянути проблематику даного запитання (додаток А) [20].

Базельським комітетом з банківського нагляду 12 вересня 2010 року було ухвалено сучасний стандарт «Базель III», який зміцнює вимоги до капіталу банківських установ для відвертання світової кредитної кризи. В даній угоді також не оминули проблеми банківських ризиків, де було запропоновано міжнародну систему оцінювання ризиків ліквідності, стандартів та контролю [45].

Ступінь ризикованості банківської системи та її складових у першій черзі є наслідком бездіяльності чи діяльності власників і менеджменту банків. Одночасно, досить важливою та великою у цьому плані є і регулятивна робота

НБУ, на який покладається реалізація наступних функцій як банківське регулювання і нагляд, установлення для банківських установ правил проведення операцій та ін. [91].

У ході еволюції розвитку та становлення української банківської системи, можна виокремити чотири головні періоди, які характеризуються відповідними головними ризиками в системі банківського ризик-менеджменту (табл. 1.2) [20].

Таблиця 1.2

Періоди процесу розвитку банківського ризик-менеджменту в Україні в період 1991 – 2020 рр. [20]

Етап	Характеристика періоду	Головні ризики (об’єкти контролю)
1991 – 2001 рр.	<ul style="list-style-type: none"> - становлення української банківської системи - прийняття нормативних і правових актів, загатних правил в роботі банків - початок роботи представництв закордонних банків і банків з закордонним капіталом - розвиток кредитування населення і підприємств 	<ul style="list-style-type: none"> - ризик банкрутства банку - ризик ліквідності (існуючий чи прихований ризик для капіталу і надходжень, який появляється через нездатність банку виконати власні зобов’язання у встановлені терміни, не зазнавши при цьому неприпустимих утрат [60]).
2002 – 2007 рр.	<ul style="list-style-type: none"> - надходження іноземних інвестицій в входження в Україну банків і фінансових груп світового ступеня (BNP Paribas, Raiffeisen Int, SEB, Credit Agricole S.A., Societe Generale, Intesa Sanpaolo, Commerzbank, UniCredit) - швидке збільшення розмірів валютних кредитів - існування слабких кредитних стандартів 	<ul style="list-style-type: none"> - валютний ризик

Продовження табл. 1.2

2008-2009 рр.	<ul style="list-style-type: none"> - девальвація національної валюти - велика питома вага прострочених кредитів - припинення видачі кредитів - заборона на зняття вкладів - невисока якість активів 	<ul style="list-style-type: none"> - депозитний ризик - кредитний ризик
2010 – 2020 рр.	<ul style="list-style-type: none"> - сповільнення розвитку банківської системи під впливом нестабільності національних грошей - сповільнення бізнесової активності - відтік вкладів громадян - зменшення доларового еквіваленту позик банківської системи 	<ul style="list-style-type: none"> - ризик країни - політичний ризик - операційний ризик - ризик неплатоспроможності - кредитний ризик - ризик ліквідності - депозитний ризик - ризик девальвації гривні [57]

Варто відзначити, що починаючи з 2014 року для розвитку банківської системи України виникли сучасні виклики. Політична нестабільність приводить до збільшення процентів за депозитами, що зменшує процентну маржу. Частина зобов'язань та активів опинилися під загрозою через окупацію частини української території (Автономна республіка Крим та зона антитерористичної операції).

1.2. Управління банківськими ризиками в сучасних умовах

Банківські установи є головними суб'єктами грошового ринку, від їхньої діяльності залежить розвиток економіка України. За теперішніх умов зростання нестабільності світових і національних грошових ринків виключно важливу роль відіграє питання забезпечення фінансової стабільності банківської системи нашої держави.

Кризові явища в банківській системі, що мали місце впродовж останніх років, засвідчили, що функції керування ризиками у банківських установах не було присвячено належної уваги, що і поставило під загрозу результативність діяльності всієї фінансової системи. Керування банківськими ризиками – це процес, за рахунок якого банківська установа ідентифікує (виявляє) ризики, здійснює оцінювання їхнього розміру, проводить їхній моніторинг та здійснює контроль власних ризикових позицій, а ще зважає на взаємні зв'язки між різноманітними видами ризиків. Саме подібні задачі повинна розв'язувати українська банківська система за теперішніх умов стратегічного орієнтування держави на приєднання до структур ЄС. Проте аналіз становища, яке склалося в банківській системі, показує, що деколи банківські установи зазнають фінансового краху у зв'язку із надзвичайно ризикованою політикою [14, с. 700].

Загальну характеристику і класифікацію банківських ризиків подано в роботах таких науковців, як В. В. Березуцький [5], В. В. Бобиль [7], О. В. Водяницька [14], Н. І. Демчук [18], В. В. Коваленко [68], О. О. Карась [26], С. С. Серьогін [14], Н. В. Соколова [14]. Однак у зв'язку зі зростанням ризикованості банківської роботи окреслене питання вимагає наступних досліджень.

Банківські установи мають важливе значення в системі фінансового посередництва і тому мають не лише діагностувати приховані загрози, але і мати належний механізм нейтралізації їх від'ємного впливу. Розвиток теперішньої фінансової системи привносить в роботу банківських установ сучасні аспекти і питання стабільної діяльності, вирішення яких багато в чому залежить від ступеня системи керування банківськими ризиками.

Основною задачею на шляху налагодження дійового функціонування функції управління і контролю ризиками є гарантування реалізації бізнес-планів та поточних цілей банківської установи для досягнення стратегічних цілей, введення належної політики, використання способів, засобів управління та контролю за

банківськими ризиками, які генеруються зовнішнім оточенням, бізнес-процесами і структурою пасивів та активів банківської установи.

Найважливішими частинами, які покладені в основу класифікації банківських ризиків є: вид (тип) банківської установи; галузь виникнення та впливу банківського ризику; склад клієнтів банківської установи; спосіб обчислення банківського ризику; рівень ризику; розподілення банківського ризику в часі; природа обліку ризику; перспектива керування банківськими ризиками [14, с. 701].

Як центральний орган державного керування банківською системою НБУ реалізує регулювання та нагляд за функціонуванням українських банківських установ. Для реалізації банківського нагляду НБУ виокремив таких 9 видів ризику:

- кредитний ризик – потенційний чи існуючий ризик для капіталу і поступлень, який появляється через нездатність суб'єкта, який взяв на себе обов'язок виконати умови будь-якого фінансового договору з банківською установою чи в інший спосіб реалізувати зобов'язання, які взяті на себе. Під час оцінювання кредитного ризику варто виділяти розділяти портфельний та індивідуальний кредитний ризик;

- ризик ліквідності – існуючий чи прихований ризик для поступлень і капіталу, який появляється через нездатність банківської установи реалізувати власні зобов'язання у відповідні терміни, не зазнавши при цьому неприпустимих збитків, зокрема появляється через неспроможність керувати відтоками грошових коштів, які не заплановані, перемінами джерел фінансування чи реалізувати позабалансові зобов'язання;

- відсотковий ризик з – існуючий чи прихований ризик для поступлень і капіталу, який появляється через несприятливі переміни відсоткової ставки;

- ринковий ризик – існуючий чи прихований ризик для поступлень і капіталу, який появляється через невігідні зміни ціни цінних паперів, товарів і валютних курсів;
- валютний ризик – існуючий чи прихований ризик для поступлень і капіталу, який появляється через невігідні зміни валютних курсів та вартостей на банківські метали;
- технологічно-операційний ризик – прихований ризик для функціонування банківської установи, який появляється через вади корпоративного керування, системи внутрішнього контролю чи неспроможність інформаційних технологій та процесів оброблення інформації з погляду управління, універсальності, надійності, моніторингу і неперервності діяльності;
- ризик ділової репутації – існуючий чи прихований ризик для поступлень і капіталу, який появляється через незручне сприйняття іміджу банку органами нагляду, учасниками (акціонерами, власниками), контрагентами чи клієнтами;
- правовий ризик – існуючий чи прихований ризик для поступлень і капіталу, який появляється через недодержання чи порушення банківською установою вимог договорів, нормативно-правових і законодавчих актів, прийнятого досвіду чи етичних норм, а ще через можливість вільного визначення;
- стратегічний ризик – існуючий чи прихований ризик для посилень і капіталу, який появляється через неправильні адміністративні рішення, невідповідне виконання ухвал та неналежне реагування на перемини у бізнесовому середовищі [63].

Варто відзначити, що всі перераховані вище категорії банківських ризиків пересікаються і чинять вплив на появу додаткових ризиків.

При цьому варто зважати і на той факт, що всі банківські ризики, на які наражаються банки, діляться на ті, які піддаються кількісній оцінці, і на ті, які не можна кількісно оцінити, зокрема стратегічний ризик, правовий ризик, ризик ділової репутації. До тих, які піддаються кількісній оцінці належать [68]:

- Кредитний ризик, зокрема трансфертний ризик, ризик держави, портфельний ризик, індивідуальний ризик.
- Ризик ліквідності, зокрема ризик ліквідності фінансування, ризик ліквідності фінансового ринку.
- Ризик переміни відсоткової ставки, у тому числі ризик вибору, базисний ризик, ризик кривої прибутковості, ризик переоцінювання.
- Ринковий ризик, зокрема з товарними договорами, з пайовими цінними паперами, з відсотковими інструментами, з іноземною валютою і металами.
- Валютний ризик, включаючи економічний ризик, ризик трансляції, ризик транзакції.
- Технологічно-операційний ризик.

Керівництво банківськими ризиками визначає процес підготовки і виконання заходів, ціль яких – зменшення рівня ухвалення неправильного рішення і зниження ймовірних від’ємних результатів розвитку подій, які не бажані, в процесі виконання ухвалення рішень. З умов функціонуючих банківських установ керівництво ризиком ґрунтується на концепції припустимого ризику, який передбачає ймовірність доцільного впливу на ступінь ризику і доведення його до значення, яке прийнятне [14, с. 702].

Підсистема керування банківським ризиком складається з суб’єкта та об’єкту керування. В якості об’єкта керування ризиком банк та їхні конкурентні позиції на ринку банківських продуктів послуг. Перемінною, якою керують виступає розрахунковий розмір – ступінь банківського ризику. Суб’єктом керування чи управляючий елемент, в підсистемі управління виступає відділ ризик-менеджменту, який на основі інформації, яка одержана, застосовуючи різноманітні способи теорії ризику, виробляє заходи – управляючого впливу – з метою зменшення ступеня ризику чи втримання його на визначеному рівні. Підсистема керування банківським ризиком ґрунтується за ієрархічним

принципом [7]. Отже, процес керування банківським ризиком проходить на двох рівнях: який координує і який виконує.

Контроль ступеня ризику діяльності банківської установи проводиться з метою виявлення тенденцій розвитку подій, які не бажані, для подальшої нейтралізації від'ємних результатів, до яких може привести ризик внаслідок рішень, які уже ухвалені, чи перемін у зовнішньому середовищі діяльності банківської установи, які не контролювані [5].

Керування ступенем ризику при підготовці рішень здійснює процедури аналізу ризику з підготовки оперативних, тактичних і стратегічних рішень і надає можливість оцінити ступінь банківського ризику, який може бути врахований під час ухвалення рішення чи засвідчити чинники банківського ризику, вплив яких буде найбільш істотною і можливою.

На координаційному рівні реалізуються контрольні та командні процедури погодженості діяльності всіх ланцюгів підсистеми керування банківським ризиком відповідно до цільових установок банківської установи, які ухвалені [14, с. 702].

Теперішня банківська система взаємно діє зі значною кількістю суб'єктів, зокрема конкурентами, суб'єктами грошового ринку, органами державної влади, партнерами, клієнтами, акціонерами (учасникам). Вся дана багатогранність ускладняються тим, що усі учасники взаємопов'язані між собою значною кількістю взаємних відносин, зокрема управлінських, політичних, інформаційних, економічних, тобто безперервно чинять вплив один на одного, а це показує інтегрованість зовнішнього оточення. Адекватно, переміна взаємодії банків з будь-яким із даних учасників приводить до переміни взаємовідносин з іншими.

Способи керування банківськими ризиками варто розглядати через наступні стадії керування [68]: виявлення банківського ризику і причин його виникнення, оцінювання банківського ризику та вірогідних втрат, ухвалення рішень щодо обліку чи відмовлення від ризику, реалізація регулюючого впливу на банківський ризик, організація процесу контролю.

Головним способом виявлення банківського ризику є системний аналіз операцій банківських установ, яким властивий ризик і аналіз зовнішніх чинників, які чинять вплив на їхнє виникнення і переміну ризику. У рамках подібного аналізу одержують уяву щодо фінансової стійкості банківської системи, наявних тенденцій її переміни, включаючи при ймовірному від'ємному впливові зовнішнього оточення. Для досягнення цілі вчасного та цілковитого виявлення банківських ризиків, економічний аналіз має ґрунтуватися на системному підході, який охоплює аналіз та планування поведінки внутрішнього та зовнішнього оточення.

Залежно від виду операцій банків проводиться кількісна оцінка ймовірних втрат, а ще визначається можливість настання події, яка не бажана, що приводить до втрат. На даній стадії припустимо застосовувати методики, зокрема обчислення чутливості ціни портфеля до ринкових ризиків – альфа і бета аналіз, аналіз дюрації, обчислення ризикової ціни портфеля – облік кореляцій між фінансовими інструментами, які утворюють портфель цінних паперів, обчислення кредитного ризику – кореляція між станом різноманітних позичальників, ризик ліквідності і фондування – обчислення геп-ліквідності, ризик ліквідності активів – розрахунок співвідношення величини позиції банківської установи до величини всього ринку; операційний ризик – організація системи контролю операцій, які зв'язані з легалізацією (відмиванням) грошей, які отримані злочинним шляхом.

Проводиться оцінка всієї сукупності ризиків, які прийняті банківськими установами, а ще вірогідність керування ризиками, які прийнятими.

Головними способами керування банківськими ризиками служать, зокрема моніторинг та діагностика, визначенні лімітів та нормативів, диверсифікація, створення резервів з метою відшкодування втрат, хеджування [14, с. 704].

На стадії організація процесу контролю відбувається подальший контроль за розміром банківського ризику, який прийнято, ступенем втрат, додержанням лімітів і нормативів, які встановлені, проводиться оцінка результативності

керування різними категоріями банківських ризиків. Організація процесу контролю є головним механізмом захисту від прихованих втрат і помилок.

1.3. Спільний підхід до системи і процесу керування банківськими ризиками

Наша держава на шляху ринкових трансформацій визначила власний розвиток на шляху загальних світових тенденцій, зокрема перехід до принципово сучасних економічних взаємовідносин об'єктивно обумовив потребу ставлення і розв'язання сучасних задач для вітчизняних банківських установ, які пов'язаних з істотним зростанням концентрації ризиків в їхньому функціонуванні. Поміж всієї сукупності банківських ризиків головне місце займає проблема керування банківськими ризиками, які появляються в ході виконання фінансових і кредитних взаємовідносин і за невивіреного наслідку завдають банківській установі великих фінансових збитків.

Позаяк банківські установи та вся банківська система в цілому покликані втілювати безпеку та надійність, безумовна потреба розробки і запровадження припустимих та вивірених способів оцінки і формалізації банківських ризиків, виявлення значимих підходів, а теж розробка і запровадження процесу керування банківськими ризиками, який ґрунтується на одержаних даних та обумовлює дійовий наслідок функціонування банку.

Вивчення питань наступного покращення діяльності банківської системи, приміром процесу керування банківськими ризиками, здійснювали іноземні та українські вчені, зокрема Н. І. Демчук [19], Л. О. Примостка [56; 57; 58], В. Т. Севрук [67] та ін.

Дослідження праць, ідей, методичних підходів та практичних опрацювань, які присвячені даному питанню надало можливість зробити висновок про те, що

проблема пошуку і створення концептуальних підходів до розв'язання задачі процесу керування банківськими ризиками мало розроблені в науковому та в методично-організаційному аспектах. Деякі проблеми, які пов'язані з покращенням діяльності банківської системи, приміром процесу керування банківськими ризиками, старанно розглядаються тільки в іноземній літературі. В українських виданнях найбільш часто зазначається тільки наявність та гостра потреба першочергового розв'язання даного питання, проте конкретних варіантів його вирішення фактично не пропонується.

Основною задачею на шляху налагоджування дійової роботи функції контролю та керування банківськими ризиками є забезпечення реалізації поточних цілей та бізнес-прогнозів банківської установи для досягнення стратегічних цілей, введення адекватної політики, використання засобів, методів, управління та контролю за банківськими ризиками, які генеруються зовнішнім оточенням, структурою пасивів та активів, бізнес-процесами банківської установи [19, с. 1050].

Прибуток та ризик складають дві взаємно пов'язані та обумовлені фінансові терміни. Є монотонна залежність між даними термінами, зокрема вірогідність одержання високого ступеня прибутку пов'язана з вищим ступенем ризику, а тому на величину та ступінь ризику можна впливати за рахунок методів фінансового менеджменту і специфічної стратегії керування банківськими ризиками [61].

В комплексі прийоми та стратегія формують механізм керування ризиком, який називається ризик-менеджмент. Ризик-менеджмент охоплює в себе тактику і стратегію керування. Тактика керування – це визначені прийоми і методи з метою досягнення цілей, які поставлені у визначених умовах діяльності об'єкта керування. А стратегія керування – спосіб та шлях вживання засобів для досягнення цілей, які поставлені [25]. В банківській концепції керування ризиками мають зазначатися політики з наведених ризиків та бути встановлені принципи взаємної дії профільних комітетів в ході керування банківськими ризиками.

Ефективне функціонування банківської установи в цілому в істотній мірі залежить від концепції, яка обрана, та результативності процесу керування банківськими ризиками. Термін «ефективність» передбачає розроблення специфічних механізмів ухвалення рішень, які мають давати можливість розраховувати, які ризики та в якому розмірі може прийняти на себе банківська установа, характеризувати, чи справджується передбачувана прибутковість адекватний ризик. На цій основі повинні бути вироблені заходи, які надають перспективу звужувати вплив чинника ризику на функціонування банківської установи. Дана задача може бути виконана за допомогою розробки концепції керування банківськими ризиками, яка має дати можливість адміністрації банківської установи ідентифікувати, обмежувати, оцінювати і контролювати той або інший тип ризику і цим самим локалізувати його дію [9 с. 19]. Специфічні і загальні методика, методи і підходи управління фінансовими ризиками банківських установ показані на рис 1.3.

В загальному виді концепція керування банківськими ризиками включає дві обов'язкові елементи: 1) об'єкт керування (банк), де проходить процес, зокрема банківський ризик, яким необхідно керувати; 1) суб'єкт керування (підсистема керування), яка реалізує функції розрахунку відмінності розміру (банківський ризик), який регулюється, від очікуваних значень та реалізує адміністративні дії за допомогою різних прийомів та засобів для поновлення стану об'єкта керування (банківської установи), який задано.

Процес керування – зміна стану об'єкта (банківської установи) в часі. Стан об'єкта управління може змінюватись, з одної сторони, під дією збуджуючих (зовнішніх) чинників, а з іншої – під впливом адекватних адміністративних дій. Переміна стану об'єкта управління за законодавчим актом, який задається менеджментом (людиною), є керуванням. При цьому з метою результативного процесу керування має реалізуватись умова існування інформації щодо об'єкта

керування та умова управління даним об'єктом (банківською установою) [73, с. 93].

Система керування ризиками в банківській установі повинна бути побудована на основі наступних чотирьох головних принципів [19, с. 1051]:

1. Формування адекватного внутрішнього корпоративного оточення, яке придатне з метою успішного керування банківськими ризиками, зокрема правління банківської установи має періодично передивлятися політику і концепції з керування банківськими ризиками, які повинні віддзеркалювати терпимість банківської установи до ризику та ступеня дохідності, яку банківська установа сподіваються одержати, приймаючи на себе адекватні ризики; адміністрація банківської установи повинна відповідати за введення політики і концепції з управління ризиками, які прийняті менеджментом банківської установи. Профільні комітети банківської установи у рамах меж повноважень, які делеговані, повинні ухвалювати рішення та нести відповідальність за загальне керування ризиками. Методики і процедури відносно виявлення, оцінки та контролю за ризиками мають торкатися як ризиків, які пов'язані зі всім функціонуванням банківської установи, так і пов'язані зі усією роботою банківської установи та окремими видами діяльності чи операціями.

Банківська установа повинна виявити і керувати ризиками, які властиві усім продуктам, послугам і видам функціонування. Насамперед ніж запроваджувати сучасний продукт, послугу чи починати сучасний напрям функціонування потрібно розробити і ухвалити рішенням Правління банку чи його окремого профільного комітету відповідні процедури внутрішнього контролю та ризик-менеджменту.

2. Функціонування зі строгим додержанням політик з керування ризиками, які прийнятні, а також визначених процедур та методик, зокрема виконання будь-якої операції банківської установи повинно погоджуватися з політиками з керування ризиками, які наявні, і відповідати обмеженням і обмеженням, які встановлені;

банківській установі потрібно підготувати і ввести детально визначені процедури проведення усіх банківських операцій; всі головні операції банку повинні проводитися на загальних умовах. Операції з пов'язаними особами вимагають своєрідного погодження, щоденного режиму контролю і моніторингу.

3. Існування адекватних систем управління банківськими операціями, оцінки і контролю, зокрема банківській установі потрібно розробити і ввести систему поточного управління власних операцій, які пов'язані з відповідним ризиком; в банківській установі мають бути запроваджені інформаційні системи та аналітичні засоби, які надають можливість відповідно розраховувати дії різноманітних категорій ризиків на функціонування банківської установи; при оцінці ризиків банк повинен враховувати приховані наступні переміни економічного оточення, окрім цього, потрібно використовувати метод аналізу сценаріїв та стрес-тестів; банківській установі потрібно розробити і ввести систему безперервного контролю операцій, які пов'язані з відповідним ризиком, а також відповідності резервів, які створюються під визначені ризики.

4. Забезпечення відповідного внутрішнього моніторингу за ризиками, зокрема банківська установа повинна покращити систему самостійної від фронт-офісу поточної оцінки додержання політик з керування ризиками, які наявні, наслідки подібних експертиз потрібно доводити прямо до відома менеджменту; банківській установі варто запровадити систему внутрішнього моніторингу з метою забезпечення додержання лімітів, які встановлені, для обмеження ступеня ризиків згідно з пруденційними стандартами та внутрішніми положення, політиками та процедурами; система внутрішнього моніторингу повинна гарантувати вчасне інформування Правління належного ступеня про будь-які відмінності від лімітів і політик, які прийнятих з метою застосування заходів, які потрібні; банківська установа має розробити і ввести систему завчасного оповіщення відносно потенційних проблем в результаті здійснення відповідного ризику з метою попереднього запровадження адекватних заходів.

Для банківських установ, які мають до 50 філій, варто застосовувати централізовану модель керування банківськими ризиками [37, с. 48]. Банківським установам, які мають від 50 до 100 філій, потрібно визначатись між змішаною і централізованою моделями керування банківськими ризиками відповідно до територіального розміщення філій та існування ІТ-підтримання ризик-менеджменту. Банківським установам, які мають більше 100 філій, варто застосовувати змішану модель керування банківськими ризиками.

Засоби управління фінансовими ризиками банківської установи		
Категорія ризику	Підходи, методи й техніка менеджменту	Фінансові й організаційні
Усі категорії фінансових ризиків	Аналіз, контроль, моніторинг, установлення лімітів, внутрішній аудит, управлінська звітність та ІТ системи	Ліміти, центри звітності, управління звітністю, положення, стандарти, інструкції, регламенти
Кредитний ризик	Управління кредитним портфелем, авторизація, диверсифікація, хеджування, забезпечення, рейтингування, ціноутворення, участь у капіталі	Резерви на випадок втрат за кредитними операціями, кредитні рейтинги
Ризик ліквідності	Управління активами й пасивами, GAP менеджмент, управління рухом коштів, управління фондами, активне управління портфелем, конверсія фондів, антикризовий менеджмент на випадок системної кризи ліквідації	Первинні та вторинні резерви, інструменти грошового ринку
Ціновий ризик	Управління активами й пасивами, управління розривами, хеджування, ціноутворення	Процентні ф'ючерси, опціони, свопи
Валютний ризик	Управління валютною позицією, диверсифікація, хеджування	Валютні ф'ючерси, опціони, свопи, інструменти грошового ринку

Рис. 1.3. Засоби керування фінансовими ризиками банку [19, с. 1050]

Процес керування банківськими ризиками передбачає додержання наступних головних принципів [19, с. 1051–1052]:

- участі полягає в обов'язковому залученні у процес керування банківськими ризиками керівників фінансових служб, спеціалістів, підрозділів та департаментів;

- неперервності полягає у тому, що хід керування ризиками відбувається поетапно, зокрема попередня оцінка, контроль, моніторинг, та не має зупинятися, оскільки безперервно міняється стан банківської установи її контрагентів та клієнтів, здійснюються цінові перемини на товарних та грошових ринках. У зв'язку з цим повинна повсякчас проходити процес оцінки і контролю ступеня припустимих ризиків, які пов'язані з наведеними вище та ін. обставинами, та їхньої дії на передбачувані наслідки функціонування банківської установи;

- обмеженості обумовлений тою обставиною, що оцінка банківських ризиків здійснюється за умов динамічності та невизначеності грошових ринків, а ще ухвалення при розрахунку банківських ризиків відповідних припущень, які пов'язані з ймовірнісною природою банківського ризику. Кожна операція, яка виконана банківською установою, несе в собі ризик та має бути супроводжена здійсненням операції, зокрема формування резервів, контру договору, проведення операцій з похідними фінансовими інструментами (деривативами).

У власній роботі банківські установи можуть застосовувати тактику ухилення від ризику шляхом відмови від виконання окремих банківських операцій, освоювання сучасних фінансових ринків, запровадження новітніх продуктів та послуг та ін. напрямів діяльності, які супроводжуються високим рівнем ризику. Отже у ході керування банківськими ризиками банківська установа повинна якнайширше використовувати способи їхнього зменшення, покращувати наявні і досліджувати сучасні підходи щодо розв'язання питань ризикованості функціонування.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

На основі проведеного дослідження теоретичних методологічних основ керування банківськими ризиками можна зробити такі висновки.

1. Переважна більшість науковців характеризує фінансову частину банківських ризиків і схиляється до того, що банківські ризики – це фінансові ризики, які спричиняють збитки і втрати. Аргументом подібного висновку є й те, що при обговоренні відповідних банківських ризиків науковці теж акцентують на фінансовій частині.

2. Класифікації банківських ризиків, які розглянуті, є специфічними межами з метою систематизації ризиків, тому що використання ґрунтовних класифікацій, які б ураховували повністю усі категорії (типи) банківських ризиків, ведуть до втрати управління у банках.

3. Потреба і ознаки класифікації в кожному визначеному випадку мають бути зумовлені детальною спеціалізацією банківської установи та завданнями аналізу.

4. В іноземній та українській літературі банківські ризики класифікуються за різноманітними рисами. Ієрархія банківських ризиків за рівнем їхньої важливості на той або інший теперішній момент вибудовується відповідно до ситуації, яка склалася на визначений момент в країні під дією як внутрішніх, так і зовнішніх чинників.

5. Концепція управління банківськими ризиками має бути орієнтована на розв'язання таких задач:

- забезпечення найкращого співвідношення між прибутковістю банківських операцій та їхньою ризиковістю;
- підтримання ліквідності банківських поступлень на належному рівні при умові оптимізації розміру доходу;
- забезпечення норм адекватності капіталу, які встановлені.

6. В системі керування ризиками потрібно також обов'язково встановити для банку модель, зокрема змішану, децентралізовану, централізовану.

РОЗДІЛ 2

МЕХАНІЗМИ УПРАВЛІННЯ БАНКІВСЬКИМИ РИЗИКАМИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

2.1. Особливість системи управління банківськими ризиками

Кризові явища в банківській системі, які мали місце впродовж останніх років, показали, що функції керування банківськими ризиками не було присвячено відповідної уваги, що і поставило під небезпеку результативність діяльності усєї банківської системи України. Керування банківськими ризиками – це механізм, за рахунок якого банківська установа ідентифікує (виявляє) ризики, здійснює розрахунок їхнього розміру, проводить їхній моніторинг та здійснює контроль власних ризикових позицій, а ще враховує взаємні зв'язки між різноманітними видами ризиків. Саме подібні задачі повинна розв'язувати вітчизняна банківська сфера за теперішніх умов стратегічної орієнтації держави на приєднання до структур ЄС. Проте аналіз стану, який склався у банківській системі, показує, що деколи банківські установи банкрутують внаслідок дуже ризикової політики [26].

Різні аспекти ризик-менеджменту розглянуті в наукових працях багатьох зарубіжних і українських вчених. Зокрема Я. Є. Вербицька [32], В. В. Вітлінський [12], О. О. Карась [26], Л. Г. Кльоба [29; 30; 31], В. В. Коваленко [32; 68], Л. В. Кузнєцова [32] та ін. Вивчення проблем аналізу, дослідження і зниження банківських ризиків відображені в роботах В. В. Вітлінського [12], О. О. Карась [26], С. М. Павлюк [49] Л. О. Примостки [58] та ін. вчених. Однак, не дивлячись на доволі значні кількість авторів, які досліджують питання керування банківськими ризиками, на сьогодні дана проблема ще не є достатньо ґрунтовно вивчена і проаналізована та вимагає наступного дослідження та аналізу.

Головною ціллю діяльності банківських установ є одержання якомога вищого доходу. Однак відповідно до зростання розмірів операцій, які здійснює банківська установа, які приносять банківській установі дохід, зростає і ступінь банківських

ризиків. Банківський сектор є доволі чутливий не лише до економічних та соціальних факторів, але і до політичних, кліматичних і природних та багато інших умов. Своєю чергою, розуміння сутності ризиків, правильна оцінка та керування банківськими ризиками надає можливість ухилитися чи суттєво знизити збитки, які невідворотні, і pojawiaються у банківській роботі.

Головне завдання банківського ризик-менеджменту полягає в ефективному керуванні банківськими ризиками, в якомога більш правильній та більш дієвій оцінці структури і ступеня ризику, який pojawiaється в ході здійснення тієї або іншої банківської операції.

Хід керування банківськими ризиками складається з таких стадій [28]:

- формулювання ризиків і причин їхньої появи;
- оцінювання розміру ризику;
- обмеження чи зменшення ризиків за допомогою використання адекватних способів керування;
- проведення безперервного контролю за ступенем ризиків з застосуванням процесу поворотного зв'язку.

Механізм керування ризиками у банківській установі включає наступні регламентні документи: методики, процедури, положення, політики та ін., які затверджуються адекватно до виду корпоративного керування, який обраний банківською установою, з врахуванням величині банківської установи і складності банківських операцій.

Механізм керування ризиками має бути погоджена з класифікацією ризиків, що надає можливість банківським установам мати прозорі і виразні орієнтири відносно структури системи керування банківськими ризиками, а ще зовнішнього та внутрішнього і аналізу дієвості її функціонування.

Поруч з виявленням категорій ризиків і чинників, які чинять на них вплив, важливу роль в системі управління банківськими ризиками відіграє оцінка

кожного визначеного ризику, його якісну і кількісну величину, встановлення методик, за котрими ризики кожного виду чи типу будуть визначатися.

З метою оцінювання величини банківських ризиків, банківським установам необхідно формувати системи оцінювання ризику, які мають характеризувати наступні складові [26]:

- розміри потенціальних затрат і обсяги ризику;
- ймовірність настання того або іншої негативного випадку;
- термін стадії, під час якої буде відбуватися банківський ризик.

Найбільш поширені методами проведення аналізу ступеня банківського ризику показані на рис. 2.1.

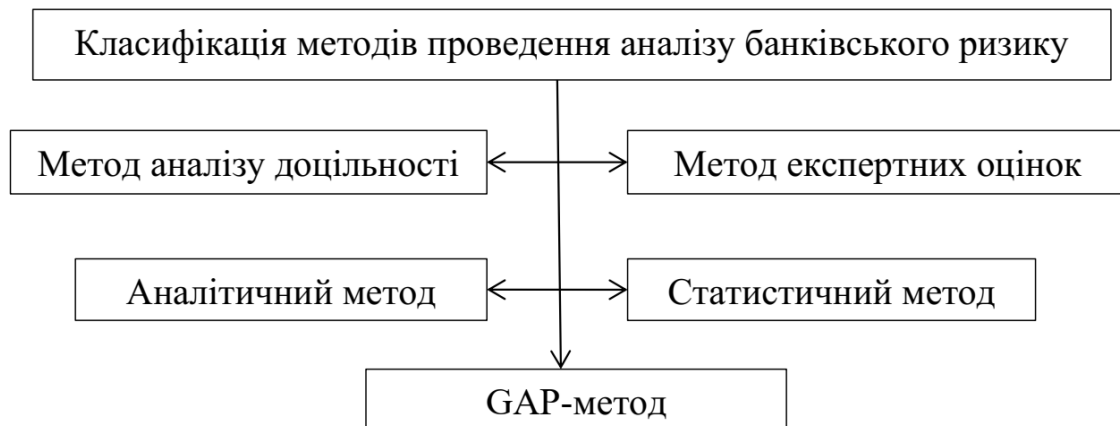

Рис. 2.1. Класифікація методів (підходів) проведення аналізу ступеня банківського ризику [26]

Суть методу аналізу доцільності затрат полягає в ідентифікації та вияві можливих зон банківського ризику. Даний метод проводиться в результаті того, що у ході роботи банківської установи рівень ризику затрат з певних окремих напрямків та елементів різний. Метод аналізу доцільності надає можливість визначити «вільні і» місця в банківському бізнесу з погляду ризиковості, і опісля, виробити конкретні напрями ліквідації.

Аналітичний метод передбачає розгляд банківського ризику з визначенням найкращого ризику для усякого виду банківських операцій, і їхньої сукупності

загалом. Метод стрес-тестування є найвідомішим і популярним аналітичним підходом оцінювання ризиків. Суть даного підходу полягає у тому, що проходить встановлення розміру позиції, яка неузгоджена і спричиняє банківський ризику а ще встановлюється шоковий розмір переміни зовнішніх чинників, зокрема відсоткова ставка, курс валют та ін. При з'єднанні цих розмірів виникає уява щодо суми прибутків чи втрат, яку банківська установа одержить в разі, якщо події будуть розгортатися так як це очікувалося.

Метод експертного оцінювання полягає у дослідженні поглядів, які були виконані експертами, а опісля створюється загальне експертне враженнями. Зразками підходів експертних оцінювань можна навести оцінювання рейтингів кредитоздатності позичальників банків, обчислення величин ризиків з кредитного портфеля банку, додержання обов'язкових нормативів в банківському секторі, кредитну класифікацію відповідно до рівня банківських ризиків.

Статистичний метод застосовується в разі, якщо при здійсненні кількісного аналізу є досить кількості статистичної інформації з метою його реалізації. Суть статистичного методу полягає в тому, що проходить аналіз всіх статистичних даних, які торкаються ефективності проведення банківською установою операцій, які розглянуті. Аналіз коливань показника, що досліджується за визначений проміжок часу, є головним принципом статистичного методу.

З метою оцінювання ризику ліквідності і відсоткового ризику також застосовують GAP-метод. Згідно з GAP-методом окремі пасиви і активи поділяються на часові стадії. Зіставляючи потоки, які одержані від активів, які розміщені, та зобов'язань за кожен часову стадію, з'ясовують та розраховують ступінь ліквідності.

Механізм керування банківськими ризиками базується на системному застосовуванні наступних підходів [26]:

- приймання частки банківського ризику, зокрема відповідного капіталу банківської установи;

- відвертання банківського ризику, з огляду на спеціалізацію за функціональними рисами;
- передача (делегування) банківського ризику, зокрема за допомогою страхування (хеджування), передача (делегування) повноважень;
- керування, зокрема розроблення технологічного механізму керування банківськими ризиками з наступним суворим додержанням його принципів.

Відповідно до класифікації банківських ризиків, яка наведена, система керування банківськими ризиками повинна включати підсистему з керування правовим ризиком, стратегічним ризиком, ризиком репутації, технологічно-операційним ризиком, валютним ризиком, ринковим ризиком, відсотковим ризиком, ризиком ліквідності і кредитним ризиком.

Підсистема керування кредитним ризиком повинна включати [26]:

- положення і політику щодо керування кредитним ризиком;
- положення щодо кредитування, які включають балансові та позабалансові операції банківської установи;
- відповідну інформаційну основу, яка надає можливість адміністрації ухвалювати аргументовані рішення щодо видачі позик та розраховувати кредитний ризик на безперервних засадах;
 - процедуру виявлення позик, якість котрих знижується;
 - відповідну діяльність з простроченими кредитами;
 - складання і подання регулярних звітів адміністрації та наглядовій раді з достатньою інформацією з метою оцінювання ступеня кредитного ризику;
 - функцію самостійних інспекцій кредитної роботи, напрямом діяльності яких є проведення аналізу якості деяких позик та кредитного портфеля загалом.

Керування ризиком ліквідності банківської установи визначає на практиці такі стадії [26]:

- аналіз статей балансу банківської установи за останній період з метою встановлення структури і розмірів агрегованих статей балансу;

- встановлення прогнозованого періоду, зокрема розраховується прогнозований термін, за який буде здійснюватися оптимізація будови балансу, а ще розбивка цього терміну на часові відрізки згідно рухом потоків грошей;

- визначення обмежень на будь-яку агреговану статтю балансу відповідно до стратегії, яка обрана банківською установою;

- оптимізація будови балансу здійснюється пряма оптимізація статей балансу з обчисленням найкращої структури пасивів та активів на прогнозований термін;

- контроль керування ліквідністю банку.

Підсистема керування ризиком переміни відсоткової ставки має включати:

- положення та політики відносно ризику переміни відсоткової ставки, в тому числі порядку утворення цін для зобов'язань та активів балансових та позабалансових. Дані положення включати величину банківської установи та складність її операцій, аналізуватися і бути затвердженими згідно з формою корпоративного керування, яка обрана банківською установою;

- ефективні та відповідні процедури та інструменти контролю за керуванням ризиком переміни відсоткової ставки, які повинні переглядатися на постійних засадах для забезпечення їхньої актуальності;

- відповідні інформаційні системи, які необхідні з метою збереження і обробки даних за минулі терміни;

- форми звітності для профільних колегіальних органів, правління, наглядової ради банківської установи відносно ризику переміни відсоткової ставки, включаючи на базі методики динамічного невідповідності зобов'язань і активів, які чутливі до перемін відсоткової ставки [26].

Методами керування процентним ризиком є [26]:

- надання позик зі змінною процентною ставкою. Дані способи надають можливість банківській установі міняти величину відсоткової ставки за наданою позикою згідно зі змінами ринкових процентних ставок;

- процентні ф'ючерсні договори – строкові угоди, які використовуються з метою операцій на процентних ставках. Процентні ф'ючерси використовують з метою здійснення спекуляцій на коливаннях ринкових процентних ставок, та з метою відшкодування процентного ризику;

- процентні свопи – один з методів зменшення процентного;

- метод строкових договорів, як метод захисту від процентного ризику пов'язаний з укладенням між банком і клієнтом форвардного контракту щодо передачі кредиту під визначений процент у встановленому обсязі і в конкретний день. Так проходить фіксація процента, який повинен бути сплачений у визначений термін, обсягу позики і дати;

- страхування процентного ризику передбачає абсолютну передачу ризиків страховій компанії. Однак процентний ризик містить в собі ризик інфляції, зокрема ризик того, що сума процента, який має сплатити позичальник, знеціниться. У подібному випадку банківськими установами використовується індексація, за котрою, під час укладання кредитного договору, сума платежу процента саме від індексу процента.

Підсистема керування ринковим ризиком повинна містити таке [26]:

- положення та політики відносно керування ринковим ризиком, котрі розглядаються і ухвалюються згідно з формою корпоративного управління, яка обрана банківською установою;

- положення відносно типів фінансових інструментів та інших вкладень балансових та позабалансових відносно котрих банківська установа готова приймати позиції чи проводити торговельні операції;

- положення відносно меж ринкового ризику за типами фінансових інструментів чи іншими вкладеннями або активами, за секторами чи галузями економіки, за географічними областями чи за іншими ринковими експозиціями (операціями), які можуть розглядатися загалом. Дані положення повинні враховувати вірогідну дію інших видів ризиків, на які натикається банк;

- детально встановлену систему повноважень з ухвалення рішень відносно прийняття ринкових позицій;
- відповідні та дієві засоби та процедури контролю за керуванням ринковим ризиком, які підлягають перегляду на постійних засадах для гарантування їхньої актуальності;
- форми звітності для профільних колегіальних органів, правління чи наглядової ради банківської установи відносно ринкового ризику включаючи на засадах методу зіставлення передбачуваного прибутку від ринкової операції з її можливим ризиком.

Підсистема керування валютним ризиком повинна містити наступне [26]:

- положення і політику відносно керування валютним ризиком, котрі повинні бути обговорені і ухвалені згідно з формою корпоративного керування, яка обрана банківською установою. Політика і положення щодо управління валютними ризиком мають постійно переглядатися;
- порядок керування валютною позицією банківської установи згідно з положеннями і політиками з валютних операцій та керування валютним ризиком, які затверджені;
- форми звітності для профільних колегіальних органів, правління чи наглядової ради банківської установи відносно валютної позиції за видами валют на загальних та індивідуальних засадах;
- з метою зменшення валютного ризику банки можуть застосовувати такі методи, зокрема валютні свопи, валютні ф'ючерсні договори, форвардні валютні договори;

Підсистема управління технологічно-операційним ризиком включає [26]:

- положення та політику відносно перевірки за технологічно-операційним ризиком для його зниження котрі повинні бути обговорені і ухвалені згідно з формою корпоративного управління, яка обрана банківською установою. Дані положення та політика повинні регулярно передивлятися;

- засоби та процедури перевірки операційно-технологічного ризику, які характерні операціям банківської установи;
- інформаційну систему керування, зокрема схема документообігу, форми звітності та ін., для профільних колегіальних органів, правління чи наглядової ради банківської установи відносно перевірки вразливості всіх різновидів функціонування банківської установи до технологічно-операційного ризику;
 - програму керування колективом;
 - технологічні карти (схеми) банківських продуктів і послуг, які схвалюються в безперервному актуальному становищі;
 - механізми забезпечення вимог банківської установи в інфраструктурі, у тому числі в апаратному, програмному та ін. забезпеченні, згідно з її розмірів і складності поточної і прогнозованої діяльності. Дані механізми повинні передбачати документування, тестування і санкціонування усіх технологічно-операційних систем банківської установи перед початком їхнього використання, а ще процедури їхньої актуалізації, включаючи контроль дієвості ліцензійних договорів;
 - процес регулярного тестування технологій і механізмів виконання операцій, які встановлені, включаючи механізмів процедур інформаційного і фізичного захисту, для моніторингу за додержанням даних технологій та механізмів і збирання інформації відносно їхнього ймовірного покращення у випадку їхньої неефективності.

Підсистема керування ризиком репутації має містити [26]:

- положення та політику відносно керування ризиком репутації, які повинні бути обговорені і ухвалені згідно з формою корпоративного управління, яка обрана банком;
- інформаційну систему керування, зокрема схема документообігу, форми звітності та ін., для профільних колегіальних органів, правління чи наглядової

ради банківської установи відносно контролю вразливості усіх різновидів функціонування банківської установи до ризику репутації;

- хід перевірки репутації клієнтів банківської установи з метою уникнення комунікацій з клієнтами з поганим іміджем, що контактування може погано вплинути на імідж самої банківської установи.

З метою відповідного керування ризиком репутації банківська установа додатково також може здійснювати постійний контроль повідомлень засобів масової інформації щодо банківської установи, які зв'язані з нею клієнтів і структури для застосування адекватних заходів, які скеровані на підтримку і відновлення позитивного іміджу банківської установи та її репутації.

Підсистема керування правовим ризиком має містити [26]:

- положення та політику відносно перевірки юридичного ризику, котрі повинні бути обговорені і ухвалені згідно з формою корпоративного керування, яка обрана банківською установою. Дані положення та політика мають постійно передивлятися;

- порядок визначення та оцінювання додержання банківською установою вимог всіх українських законодавчих актів, нормативно-правових актів НБУ та ін. органів державної влади;

- процедуру оцінювання прийнятності і легітимності взаємовідносин з контрагентами і клієнтами, включаючи методики оцінювання легітимності договорів і контрактів;

- механізм контролю перемін в українському законодавстві, які спроможні чинити вплив на фінансове становище банківської установи чи призвести до перемін показників її функціонування;

- механізм контролю всіх справ судів, які ініційовані банківською установою чи проти банківської установи;

- порядок звітності з метою проведення контролю ступеня правового ризику для усіх різновидів функціонування банківської установи.

Підсистема керування стратегічним ризиком має містити [26]:

- механізм стратегічного прогнозування, який ураховує природу ризиків функціонування банківської установи і можливу прибутковість від операцій, які наражають банківську установу на ризик;
- оцінювання сучасних стратегічних починань відносно з чинним стратегічним прогнозом і подальший контроль реалізації задач, які поставлені чи перемін, котрі надають основи з метою переглянути сучасні ініціативи чи діючого стратегічного прогнозу.

З метою збільшення результативності керування стратегічним ризиком рекомендується додаткова розробка аналітичного механізму, який подібний на метод SWOT, тобто встановлення можливостей, небезпек, слабких і сильних сторін, з метою встановлення економічних небезпек для банківської установи.

Механізм керування ризиками у банківських установах повинен включати усі її структурні рівні, зокрема від рівня, на котрому прямо приймається чи генерується банківський ризик, до органів керування.

2.2. Запровадження механізму ризик-менеджменту у функціонування банківських установ

Перехід до принципово сучасних економічних взаємовідносин закономірно призвів до потреби постанови та розв'язання сучасних для вітчизняних банківських установ завдань, які пов'язані з суттєвим зростанням концентрації ризиків в їхньому функціонуванні. Поміж усього комплексу банківських ризиків провідне місце припадає на кредитний ризик, котрий появляється у ході виконання кредитних взаємовідносин і за невігідного наслідку підводить банківську установу до значних фінансових збитків [21, с. 33].

Позаяк банківські установи та уся банківська система загалом покликана втілювати безпеку та надійність, безсумнівна потреба розроблення та введення

підходящих та випробуваних способів формалізації та оцінювання ризиків, вияви значимих підходів, а ще розроблення та введення детально налагодженого механізму ухвалення рішень, що ґрунтується на одержаних даних та призводить до позитивного наслідку, зокрема позитивного іміджу і дохідного роботи банку.

Методичні, методологічні і теоретичні аспекти ризик-менеджменту кредитних операцій висвітлені у працях ведучих українських науковців з банківської діяльності, зокрема О. А. Іванилової [21], С. М. Павлюк [49], Л. М. Прийдун [55], Л. О. Примостки [56], Л. Я. Слободи [69] та ін.

Об'єктивний економічний закон – Виникнення ризику як невіддільного елемента економічного процесу Дія даного закону обумовлена скінченністю усякого явища, включаючи господарський процес. Обов'язковий ризик і у банківській сфері. Всяка банківська практика, загальновідомо, пов'язана з несподіваними подіями, рівень котрих залежить від здатності банківської установи передбачати економічне становище, оцінювати фінансову окупність проекту, обирати контрагентів для власної роботи, скоро реагувати на перемену фінансового ринку та ухвалювати результативні керівні рішення [75, с. 58–79].

Поява ризик-менеджменту як сучасної філософії стратегічного керування в банківській діяльності було викликано впливом цілого ряду тенденцій та чинників, котрі ґрунтовно трансформували підходи до керування ризиками. До них відносяться, наприклад, технологічно-інформаційний розвиток, вимоги органів регулювання, розвиток ринку похідних цінних паперів, практика неналежного керування банківськими установами в умовах криз, збільшення значення та ролі грошових ринків, процеси глобалізації економіки у світі та ін.

Зважаючи на багатогранність терміну «ризик-менеджмент», його можна розглядати з різноманітних точок зору, зокрема як категорію осіб, які зайняті адміністративною роботою, чи орган керування, як мистецтво, як систему (механізм), як процес, як явище, як сфера наукових знань (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Елементи терміну «ризик-менеджмент банківської установи»

[21, с. 34]

Керування ризиками – процес з детально конкретними періодами, за рахунок котрого управлінці можуть зрозуміти ризики, на які наражається банківська установа [11, с. 167–180].

Механізм ризик-менеджменту у банку має містити шість стадій (рис. 2.3):

- встановлення контексту банківських ризиків;
- розпізнання ризиків, тобто виявлення та ідентифікація ризиків і їх джерел;
- оцінка ризиків (аналіз та вимірювання), зокрема кількісне та якісне вимірювання ризиків;

- вибір способів і стратегій (вплив на ризик);
- контроль ризиків, зокрема щоденний контроль лімітів з ризиків, контроль головних величин ризиків та ризиків, які кількісно не оцінюються;
- спілкування та консультування, а саме систематичне подання інформації щодо ризиків.

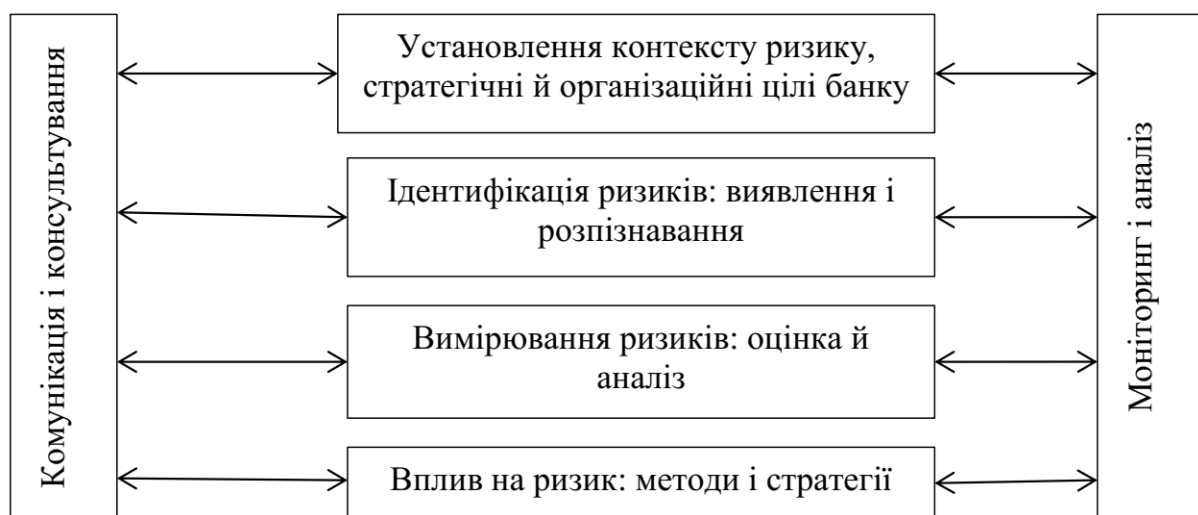

Рис. 2.3. Стадії механізму ризик-менеджменту [21, с. 34]

Головні стратегічні шляхи керування ризиками опрацьовуються за допомогою програми керування ризиками, котру ухвалює керівництво банківської установи і узгоджує Спостережна рада банківської установи. Дана програма включає адекватну політику керування ризиками, зокрема ризиком репутації, стратегічним, операційним, ринковим, валютним, відсотковим, кредитним, ліквідності та ін., котрі банківська установа генерує, зокрема визначає, перевіряє, керує, у ході функціонування [46, с. 59–67].

Програма управління ризиками містить наступні способи керування ризиками, а саме: підтримка адекватності капіталу, розпізнання, аналіз, оцінювання ризику; розроблення механізму виконання операцій, встановлення лімітів (на засадах вимог Національного банку України, світового досвіду та ін.); хеджування ризиків, система ухвалення рішень і функції структурних підрозділів банківської установи в керуванні конкретними ризиками. Програма має

відповідати чинному законодавству і нормативно-правовим актам НБУ, погоджуватися з внутрішніми нормативно-правовими актами банківської установи, включати встановлення ризиків, способів та механізму оцінювання, аналізу і керування ризиками, методики управління ризиками зі сторони структурних підрозділів, підрозділу ризик-менеджменту, , профільних комітетів та правління банківської установи.

Програма оцінювання і керівництва банківськими ризиками повинна визначати перспективу застереження їхньої появи та запровадження механізму передчасної реакції на банківські ризики [35, с.156–166]. Для цього під час прогнозування роботи банку загалом, наприклад під час здійснення будь-якої істотної за розмірами операції у банківській установі, доцільно запровадити план-механізм, при якому на етапі оцінювання проєкту виконується ґрунтовне вивчення операції і визначається система ризиків, які можуть появитися. Вияв ризиків на етапі планування діяльності надає шанс підготувати систему заходів з метою застереження появи банківських ризиків і керування ними.

Банківська установа має мати комбінацію операцій (засади) у разі виняткових обставин, тобто процедури антикризового керування, з метою ухвалення менеджментом ефективних адміністративних рішень на випадок появи виняткових обставин і ситуацій, котрі можуть мати можливі загрозливі результати для фінансового стану та дохідності банківської установи, її ліквідності. Засади повинні включати механізми антикризового керування у разі появи близької до системної чи системної кризи ліквідності, максимального ступеня відсоткового, валютного, ринкового ризику або ризику іміджу, інформаційних технологій, механізм ухвалення рішень і діяльність керівництва банку, структурних підрозділів, профільних комітетів банку у разі появи виняткових ситуацій [21, с. 35].

Систематичний механізм ухвалення дійових рішень відносно впливу на ризикоутворювальні фактори, що проводиться професійними способами на рівні

банківських установ і їхніх структурних підрозділів для втримання допустимого ступеня кредитних ризиків з метою досягнути стратегічні задачі банківської роботи – внутрішньобанківське регулювання кредитних ризиків [76, с. 87–96].

Механізм внутрішньобанківського регулювання кредитних ризиків складається з наступних блоків [21, с. 35]:

- створення стратегії регулювання кредитних ризиків;
- розроблення методичного підходу відносно тактики регулювання кредитних ризиків, зокрема поточне регулювання.

Ефективна діяльність процесу керування банківськими ризиками не є можливою без бачення того, що ризики є невіддільним елементом банківської роботи в цілому та реально будь-якої операції банківської установи [69, с. 185–194].

З метою відповідного керування банківськими ризиками аналітичні системи мають проходити у реальному часі та за даними історичного терміну і відповідати наступним правилам [56, с. 118–125]:

- аналіз проводиться за даними синтетичного та аналітичного обліку на повсякденних засадах, при цьому система перевіряє зв'язок даних системи аналітичного та синтетичного обліку. Всі дані системи мають механічно відновлюватися з операційного дня банківської установи;
- система класифікує дані як і узагальнено у гривневому еквіваленті, так і групує за видами і іноземних валют;
- дані нагромаджуються та аналізуються як консолідовано по банківській установі, так і за структурними підрозділами банківської установи, зокрема відділень, філій, функціональних підрозділів;
- система має містити модуль обчислення середньозважених показників, зокрема вартості пасивів та активів структури пасивів та активів;
- система має виконувати функцію передбачуваного введення даних з метою моделювання сценаріїв;

- керування банківськими ризиками має відповідно ураховувати показники функціонування банківської установи, з даною метою до аналітичних систем необхідно вводити елементи, які показані у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Аналітичні системи керування ризиками [21, с. 34]

Аналіз пасивів та активів	Фінансовий аналіз	Аналіз перевірки за дотримання вимог НБУ	Порівняльний аналіз	Аналіз портфелів
<ul style="list-style-type: none"> - додержання лімітів; - структури балансу; - зміна пасивів тв. активів; - план волатильності потоків грошей під ризиком (CAR); - ціна, ліквідність, якість 	<ul style="list-style-type: none"> - реалізація бюджету; - реалізація кошторису; - вплив ризиків на показники діяльності банку 	<ul style="list-style-type: none"> - додержання обов'язкових економічних нормативів; - додержання показників індикаторів за системою CAMELS 	<ul style="list-style-type: none"> - з наслідками функціонування банківських установ належної групи; - з результатами функціонування банківського сектора 	<ul style="list-style-type: none"> - позабалансового; - дебіторської заборгованості; - кредитного

Серйозним аспектом вибору стратегії управління кредитними ризиками банківської установи є розмежування і характеристика її типів. З метою фактичного використання в роботі банківських установ пропонуються активна та пасивна стратегії регулювання кредитних ризиків банків.

Стратегічне управління кредитними ризиками є нагальною засадою планування оцінки ступеня терпимості банківської установи до ризиків. А формування стратегії управління кредитними ризиками в практичній роботі банку віддзеркалює систему переваг в наданні кредитів і ступінь ризиковості стратегії

розвитку; є знаряддям координації, гарантує погодження стратегічних задач діяльності банківської установи та цілі функції управління ризиками; дозволяє скоро і відповідно реагувати на неочікувані переміни, приміром в зовнішньому оточенні і функціонуванні партнерів; надає можливість органам банківського регулювання та нагляду під час застосування системи регулювання на базі визначення ризиків оцінювати якість регулювання банківських ризиків, розпізнавати причини проблем і обґрунтувати пропозиції відносно усунення від'ємних результатів кредитних ризиків згідно з цілями стратегії банківської установи, яка обрана; характеризує головні задачі та інструментарій щоденного управління кредитними ризиками.

Виконання стратегії управління кредитними ризиками, яка обрана в банківській установі, відбувається на засадах ухвалення належних адміністративних рішень на усіх стадіях моделі, яка розроблена, – реалізація тактичних дій за допомогою проведення кредитної політики, відображених правил і процедур і використання методів визначення і управління кредитними ризиками.

Перехід від стратегічного управління кредитними ризиків до тактичного слід проводити на базі алгоритму реалізації внутрішніх банківських методів, котрий визначає альтернативність вибору типів регулювання – системного, компенсаційного, превентивного; шляхів впливу на ступінь ризиків – ухилення, утримання, зменшення, розподілення, прийняття; природи впливу регулювання на ризикоутворювальні фактори – аналітично-управлінської, фінансової та компенсаційної, розподільчої, правової, організаційної обмежувальної природи. Причому реалізація внутрішніх банківських методів управління кредитними ризиками варто проводити за стадіями процесу кредитування. Введення у банківській діяльності цього методу надасть можливість надавати кредити та управляти кредитними ризиками у гармонійному поєднанні, не порушуючи дані процеси в часі та функціонально, вчасно і постійно.

Стратегія банківських установ з регулювання кредитних ризиків здійснюється з допомогою спеціальних підрозділів із перевірки з ризиків. Постійне удосконалення механізму керування, формування та організація роботи згідно з новітніми вимогами адміністративних структур є умовою ефективного розвитку банківської установи та керування ним, тобто успішне керування активами, ризиками та дохідністю, організації новітніх і належних розмірам роботи процедур контролю.

На даний час великих досягнень в регулювання ризиків досягли сильні іноземні банківські установи, котрі першими зрозуміли роль і потребу введення механізму ризик-менеджменту з метою ефективного розвитку банку за теперішніх умов.

Для цього підрозділи, які формулюють політику банківської установи, насамперед, Комітет з управління активами і пасивами (КУАП), Правління, готують належні інструкції. На усіх щаблях ризику розраховуються, відслідковуються та перевіряються. Окрім проблем відносно ризику, КУАП розв'язує проблеми, які пов'язані зі структурою банківського балансу, відсотковими прибутками, збільшенням капіталу та запозиченнями на фінансовому ринку [21, с. 36].

Для українських банківських установ вибір системи керування кредитними ризиками є важливим питанням, від розв'язання котрого багато у чому залежить моніторинг та зменшення кредитного ризику. На даний час, коли на вітчизняному грошовому ринку лише розпочинає появлятися культура керування банківським ризиком, для банківських установ винятково актуальною є проблема дослідження та впровадження до теперішніх українських умов передового іноземного досвіду відносно управління кредитним ризиком.

2.3. Інноваційні механізми управління банківським ризиком

Механізми ризик-менеджменту, які діють за умов, що пов'язані з проведенням діджиталізованих банківських послуг зіштовхнуться з розвитком більш нових видів ризику, що потребують сучасного досвіду від управління, способів та інструментів керування ризиками за умов зростання конкуренції. Це потребує розвитку способів реакції на дані питання через планування і успішне керування.

На протязі останніх десяти років банківські установи добавляють суттєві переміни у механізми ризик-менеджменту, та швидкості даних перемін не вказують рис сповільнення. Однак, на зараз немає ґрунтовного управління ризиками, які з введенням інформаційних технологій. Вітчизняні науковці, зокрема П. І. Верченко [12], В. В. Вітлінський [12; 13], В. В. Коваленко [32; 34; 68], Л. В. Кузнєцова [32], В. В. Рисін [62], К. Ф. Черкашина [34] та ін. зробили конкретні внески у теорію керівництва банківськими ризиками, насамперед на відповідь на вимоги, що появилися внаслідок глобальних фінансово-економічних криз. Проте, помічаються тенденції, які допускають, що в майбутньому десятиріччі керування банківськими ризиками відчує ще радикальніші переміни.

В основному глобальному стандарті з ризик-менеджменту ISO 31000 наведено універсальні рекомендації, принципи та підходи до керування ризиками [90]. Стандарт з ризик-менеджменту ISO 31000 може бути застосований для широкого діапазону дій, в тому числі послуги та продукти, проекти, функції, процеси, операції, активи та пасиви, рішення та стратегії, та може бути використаний до всякого виду ризику, без урахування його природи, негативних чи позитивних результатів [68, с. 57].

Виразну схему того, який вигляд буде мати функція банківського ризику через 10 років, чи спрогнозувати усі наступні перебої, зокрема банківські кризи, макроекономічні потрясіння чи технологічні досягнення, визначити ніхто не може. Однак ґрунтовні тенденції надають можливість передбачати, що буде необхідно від функції керування банківськими ризиками в наступному. Але,

тенденції розвитку банківських установ показують, що банки можуть почати окремі починання зараз з метою бути готовими до наступних перемін. Банківські установи, проводячи дії в даний час, допоможуть ухилитися від збитків у наступному.

Зараз, існує велика кількість даних щодо банківських клієнтів. Швидша, дешевша обчислювальна потужність, яка надає можливість банківським установам, зокрема, здійснювати платежі, за рахунок платформ Online – сервісів та соціальних мереж, надає можливість вплинути на ухвалення рішень з керування ризиками. Доступ до неструктурованих, зовнішніх даних пропонує суттєвий ствердний аспект не лише для ліпших рішень щодо кредитного ризику, але теж і з метою дистанційного прогнозування експлуатаційних збитків і вияву відхилень. Підрозділ задач між технікою та працівниками буде, вірогідно, зміцнюватися. Працівники будуть лише аналізувати окремі випадки, які не збігаються з політикою банківських установ, опрацьовувати рекомендації відносно їхнього розв’язання та реалізувати аналітичну роботу для доволі складних випадків [12; 13].

На рис. 2.4 показано систему введення інноваційного ризик-менеджменту, яка надає змогу банківській установі справитися зі перемінами зовнішнього оточення.

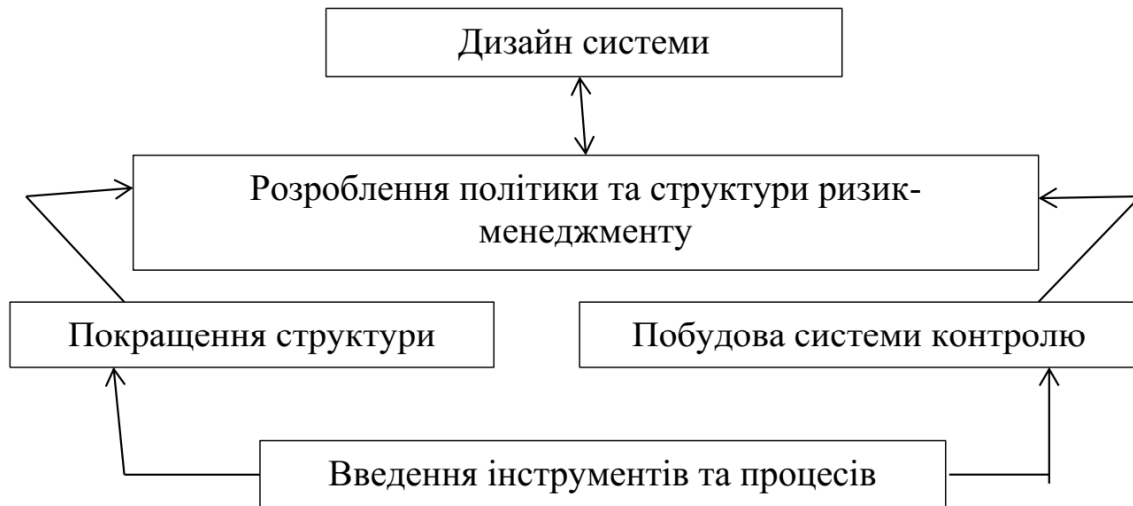

Рис. 2.4. Процедура введення інноваційного ризик-менеджменту [68, с. 58]

Система запровадження інноваційного ризик-менеджменту, яка показана на рис. 2.4, визначається як нормативи, процедури, практика, які банківська установа застосовує з метою раціоналізації т ризику, та розпочинається з моделювання системи, розроблення структури та політики керування, аналізу звітів, балансу та ін. інформації і супроводжується постійним покращенням структури. Формулювання раціонального механізму ризик-менеджменту є рисою якісного корпоративного керування для усіх банківських установ та мусить бути головним пріоритетом для вищого керівництва. Формальна структура керування банківськими ризиками може при прогнозуванні посприяти більш ефективно зрозуміти які заходи, потрібно запровадити, щоби уникнути збитків. Ціль запровадження дійової структури керування ризиками полягає в тому, щоб застосувати не реактивні, а превентивні заходи в керуванні ризиками [68, с. 59].

Структура керування ризиками є вершиною процесів оцінювання та прогнозування дослідження ризику. З метою організації оцінювання рівня ризику використовують «коло дієвості контролю» (рис. 2.5), яке виразно показує рівень оцінювання за всяким з шістнадцяти реєстрів банківського ризику.

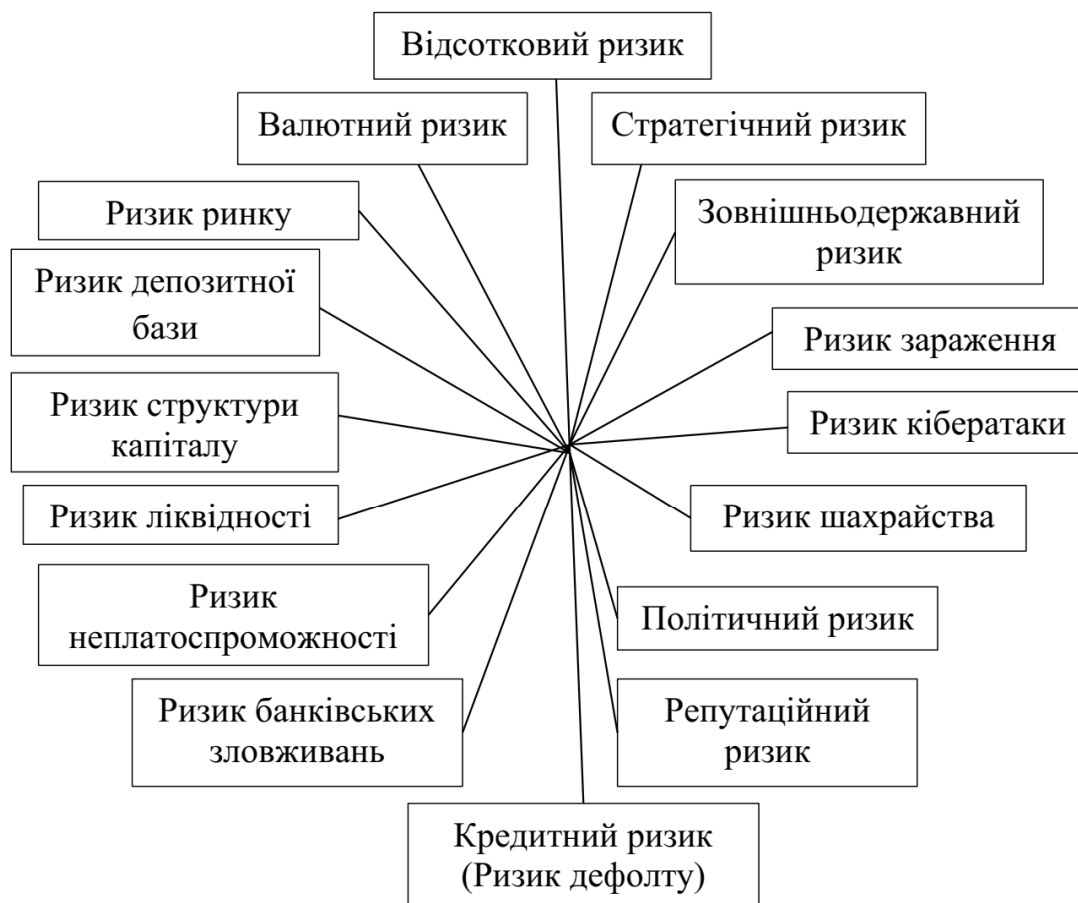

Рис. 2.5. Реєстри контролю появи ризиків [68, с. 60]

На рис. 2.5 показані шістнадцять реєстрів банківського ризику, проте їхня кількість може бути збільшена згідно з видом банківської установи та особливостей її діяльності. Колесо реєстрів ефективності моніторингу ризиків надає можливість виразно показати вірогідність появи усієї сукупності ризиків та усіх видів банківського ризику. На показники діяльності банківської установи може вплинути будь-яка невідповідність [68, с. 59].

Розкриємо зміст найбільш важливих видів банківських ризиків. Так, стратегічний ризик – це ризик збитку, який спровокований браком частини довготермінового розвитку в керівництві банківської установи. Залежність банківських установ від бізнес-стратегії, яка зростає, потребує, щоби керівники розбиралися та керували стратегічним ризиком. Хоч збитки від стратегічного

ризик нерідко не повідомляються, результати недоліків у стратегії можуть бути безпрецедентними [68, с. 59-60].

Ризик держави прямо пов'язаний з зовнішньоекономічною діяльністю банківських установ. Ризики, яким піддається банківська установа, походять від негативного впливу на капітал та фінансовий наслідок банківської установи у зв'язку з ймовірністю збитків з причин, які пов'язані з соціальними, економічними або політичними умовами «держави-перебування». Ризик країни теж розповсюджується на усі види вітчизняних банківських установ за участю закордонного капіталу [68, с. 60-61]. Так, станом на початок вересня 2021 року в Україні з 72 активних банків 34 (47,22 %) мають іноземний капітал.

На рис. 2.5 зображено ризик зараження. Банківські установи більш слабкі для фінансової контагиозності на всесвітньому ринку. Від'ємні ринкові тенденції можуть стрімко розповсюдитися на інші частини банківського ринку. Банківським установам потрібно відслідковувати та розраховувати їхню можливу інфекцію. Ризик зараження є одним з головних чинників для системно важливих банківських установ. У 2008 році банківська установа Lehman Brothers Holdings, Inc., четвертв за розміром американська інвестиційна банківська установа оголосила про банкрутство. Банкрутство Lehman Brothers Holdings, Inc. надало привід до поширення світової фінансової кризи. Коли у вересні 2008 р. банк Lehman Brothers подав заяву щодо банкрутства, світові ринки зразу відчули стрес, а зараження поширилося теж і на вітчизняні банківські установи, що принесло швидкий відтік вкладів з банківських установ незалежно від виду. Макроекономічна і фінансова взаємозалежність робить банківські установи, компанії, економічні системи вразливішими для фінансового зараження. Від'ємні події можуть розповсюдитися до інших елементів ринку та примусити операційне оточення скоро та дуже погіршитися. Це може відбутися всередині держави та за кордоном, на засадах руху потоків світового капіталу та глобалізації фінансових ринків.

Розповсюдження зараження тим скоріше, чим тісніше пов'язані ринки [68, с. 61-62].

Передумови для ризиків, які виходять від можливих кібершахраїв, створили Інтернет технології. Внаслідок несанкціонованих грошових переказів, страждає, насамперед імідж банківської установи, незважаючи на те, що банківська установа надає клієнтам рекомендації та наперед налаштоване програмне забезпечення.

Ризик кібератаки потрібно віднести до сучасних видів небезпек. Так, 27.06.2017 року в нашій державі, а пізніше і в інших державах світу розповсюдився вірус «Petya». Від вірус-вимагача «Petya» постраждали державні органи влади, а ще такі НБУ, банківські установи та ін. Більшість американських банківських установ уже зробили захист від кібератак основним стратегічним пріоритетом, тому що кібератаках можуть бути спустошливі результати [85]. Ризик кібератаки проходить частково через високу залежність банківських установ від інформаційних технологій, програмного забезпечення, однак теж і тому, що ініціатори кібератак інтересуються не лише діями банківських установ, проте теж і конфіденційними даними щодо банківських клієнтів. Позаяк банківські установи зберігають усе більше даних про власних клієнтів, вплив таких нападів, скоріше за усе, буде збільшуватися. Отже можна чекати, що значення кібербезпеки лише зросте та буде вимагати ще більшого фінансування. НБУ розробив документ, який встановлює вимоги до діяльності системи кіберзахисту в українській банківській системі.

Через те, що політичні умови, події чи рішення можуть дуже порушити дохідність діяльності, виникає політичний ризик. До політичних ризиків відносять зміни фіскально-бюджетної політики уряду чи монетарної політики центрального банку, динамічне зниження чи уповільнене зростання економіки, корупцію, воєнні дії, тероризм, громадські заворушення. Політичні ризики пробують поза контролем банківських установ та їх клієнтів, проте можуть мати істотний вплив

на діяльність. Політичні ризики поки не можна запобігти, проте в окремих випадках їх можна передбачити.

До зменшення довіри до банківської установи від громадськості та клієнтів призводить репутаційний ризик. Збитки можуть здійснитися у зниження прибутку та ціни акцій на біржі, а ще зростання експлуатаційних затрат. Репутаційний ризик не є безпосереднім ризиком, однак є наслідком інших проблем, які пов'язані з ризиком, однак за природою його дії, результати можуть бути тривалими та серйозними. До появи репутаційного ризику зумовлюють високі ціни, незадовільна якість обслуговування клієнтів, шахрайство, брак прозорості в політиці та технологічні невдачі [68, с.63].

Проблема ризику криптовалюти вже повстала перед банківськими установами. Найбільші біржі «Bitstamp» (Словенія), «BTC China» (Китай), «Mt Gox»(Японія) обмінюють конкретні гроші на криптовалюту, а біткоіни на національну валюту [16]. На зараз поміж центральних регуляторів основних держав світу, приміром держав ЄС, немає спільного підходу до визначення правового статусу криптовалют і регулювання операцій з віртуальною валютою. З огляду на діючі норми українського законодавства термін «криптовалюта» і регулювання операцій з віртуальною валютою не підпадають під режим регулювання. Причиною є те, що криптовалюта не має статусу держави-емітента, різниться нерегульованістю, емісію здійснюють нефінансові приватні віртуальні установи. По криптовалюті немає гарантій повернення грошових коштів та належного нагляду за операціями. Для банківських установ ризики криптовалюти від даної проблеми не зникнуть.

Внаслідок дослідження, яке проведено, теж стало вірогідно, що усі види банківських ризиків перебувають нерідко в категорично взаємопов'язаному між собою виді. Зокрема репутаційний ризик, який пов'язаний з шахрайством, може призвести іще більші грошові збитки, ніж від самого шахрайства. Нерідко в шахрайстві виняють питання з технологічним забезпеченням, проте у багатьох

випадках вірогідність з метою шахрайства відкрита браком відповідних експлуатаційних способів діяльності банківської установи [68, с. 64].

Банки не здійснюють контроль усіх видів ризиків. Аналіз рівня контролю по реєстрах надає можливість включати усі причини ризику та формувати стратегії так, щоб, якщо один ступінь події трапляється, була стратегія заважати тому, щоб він міг перейти на наступну більш небезпечну ступінь, вчасно розробляти структуру та політику ризик-менеджменту (рис. 2.6). Розраховуючи перспективи ризику, вагомим є виявити причини ризиків та встановити тенденції. Відвертання є набагато ефективнішим, ніж прийняття ризику і покриття затрат від його впливу.

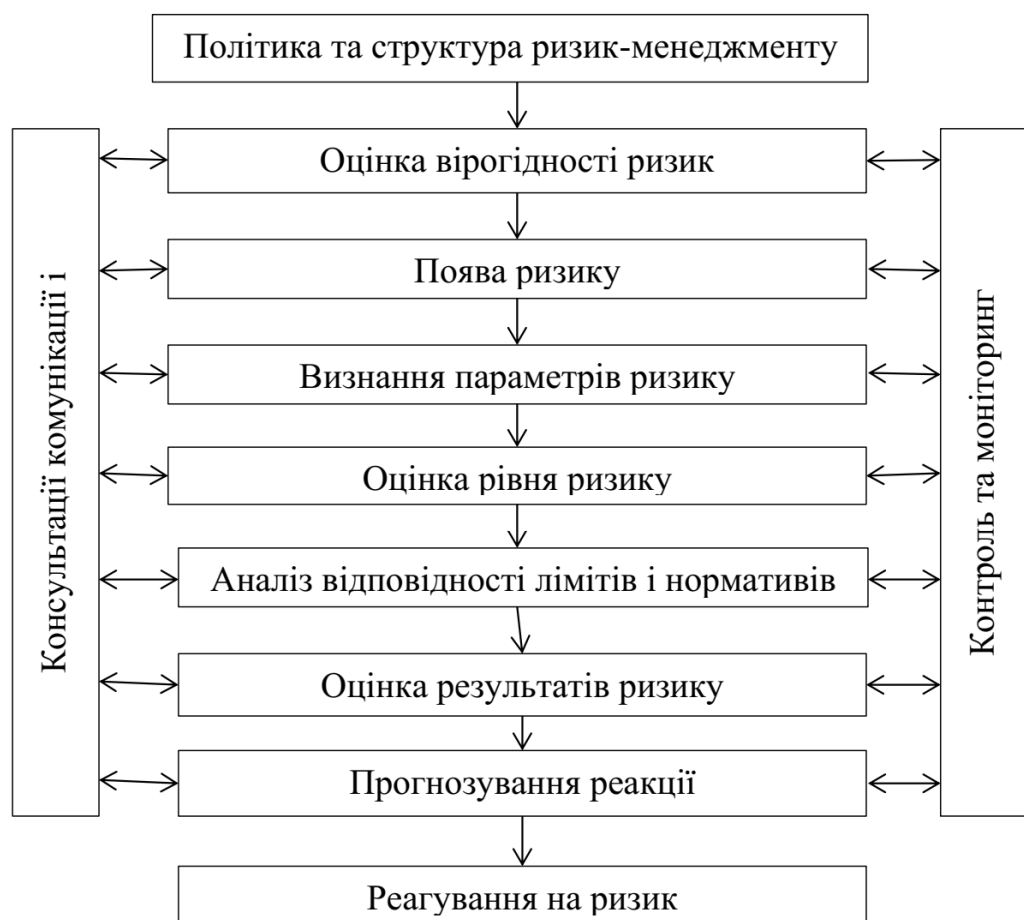

Рис. 2.6. Структурна організація механізму ризик-менеджменту у банківських установах [68, с. 65]

Технологічні інновації, надають можливість запроваджувати сучасні способи керування ризиками та ухвалювати ефективніші рішення відносно зменшення

ризиків при нижчих затратах. Недорогі і швидкі обчислювальні потужності дають змогу використати існуючі перспективи неструктурованої та структурованої інформації щодо клієнтів, з метою ефективніших рішень відносно прийняття кредитних ризиків, перевіряти портфелі з метою передчасної вияви проблем, розкривати фінансові злочини та передбачати операційні збитки

В майбутньому в банківських установах, вірогідно, не буде дилеми, крім як позбутися втручання людське в ділові взаємозв'язки з клієнтами, і там, де людські втручання автоматизовані не можуть бути, будуть усе важливіші [68, с. 66].

Хоч швидкість та розміри переміни регулюючих дій навряд чи будуть загальними у різноманітних державах, наступне, безперечно, зміцнить регулювання, зокрема нефінансових та фінансових операцій, навіть для банківських установ, які діють у державах з розвинутою економікою [47].

Банківським установам усе частіше необхідне сприяння у призупиненні неетичних та незаконних фінансових операцій за допомогою вияву ризиків відмивання грошових коштів, шахрайства, а ще з метою спрощення збирання податків [52, с. 81]. Вказівки відносно механізму керування деякими категоріями ризиків широко викладено у Методичних вказівках відносно діяльності та організації механізмів ризик-менеджменту у вітчизняних банківських установах [63]. Найвні довідкові документи, які надають достатньо інформації щодо формування структури керування ризиками (Стандарти ISO 31000 [90], програма керування фінансовими ризиками, яка сертифікована [82]).

Увага на окремих типах ризиків, які властиві для банків, зосереджуються галузеві видання, зокрема Керівництво ризиками для мобільних телефонів та опорних станцій (GSMA), де представлені ділові рекомендації для банківських установ, які працюють з індустрією мобільних телефонів [89].

Всі ризики мають бути оцінені на базі вірогідності і рівня їхньої дії. Ризики з незначною вірогідністю та малою дією, скоріше за усе, будуть дозволені, та жодні наступні дії потрібні не будуть. Для ризиків, які потребують використання

нереалізаційних дій, за раціональне є розроблення належної стратегії, а прогнозування ризик-менеджменту та обрання інструментів буде залежати від виду ризику. Більшість банківських установ уже оцифровує головні процеси, котрі зачіпають функцію ризику. Оцифровка процесу формує взаємно вигідне становище, зокрема зростання дієвості та нижчі ціни одночасно, з якістю обслуговування клієнтів, яка переважає, удосконалюють наслідки продажу.

Ознакою ризик-менеджменту в Bank of America є уніфікація та збільшення якості процесів звітності з операційних ризиків та додержання даних для збільшення обґрунтування рішень щодо ризиків [79]. Усі працівники Bank of America кожного року навчаються за внутрішнім Кодексом поведінки, у котрому викладаються етика особистої та професійної поведінки, а також ділової практики. Кодекс особистої, оснований на цінностях банківської установи, встановлює як працівники мають здійснювати обов'язки з керування ризиками для акціонерів, клієнтів та один до одного [78].

Схожі кодекси поведінки надали б можливість вітчизняним банківським установам ухвалювати рішення скоріше, у реальному часі розкривати можливі ризики та надати ризикам більш вчасну оцінку. Працівники, зайняті в сфері керування ризиками, можуть стати членом Глобальної асоціації професіоналів ризику (GARP). Фахівець з керівництво банківськими ризиками може скласти екзамен, який пропонує GARP, щоб стати спеціалістом з керування банківськими ризиками, маючи сертифікат [84].

У системі ризик-менеджменту банківської установ як основний контролюючий інструмент є стрес-тестування [80].

Необхідно зауважити, що фінансові інструменти, які застосовуються для досягнення цілей керування банківськими ризиками не мають утворювати інші ризики. Зокрема, хеджування, як фінансовий інструмент зменшення ризику, повинен справді створити кількісне економічне звільнення ризику [68, с. 69].

Визначним фінансовим інструментом, який розраховує величину кредитного ризику та оцінку кредиту, є кредитний рейтинг. Такий фінансовий інструмент, як сегрегація обов'язків, тобто примусовий розділ функцій колективу банківської установи, збільшує результативність ризик-менеджменту. Сегрегація обов'язків захищає від конфлікту інтересів і є процедурним інструментом. Так, під час роботи з клієнтами у відділі продажів не потрібно доступу до фінансових функцій і навпаки, у молодшого персоналу не має доступу до задач перевірки та ін.

Брифінг поки що залишається одним із інструментів з метою зменшення репутаційного ризику. Щоб запевнити клієнтів у надійності ситуації також бажано спілкуватися прямо з ними та будь-якими іншими контрагентами. Окрім цього, громадяни мають бути проінформовані належними заявами. Можуть застосовуватися широкий діапазон засобів масової інформації. Декілька інструментів здійснення ризик-менеджменту пов'язані з культурою керування ризиками, котра може бути запроваджена в банківській установі за рахунок стимулювання, комунікації та навчання. Формування і підтримання культури ризику буде доволі серйозною передумовою з метою гарантування ефективності ризик-менеджменту та вірогідно, буде потрібною частиною у наступному з метою завоювання конкурентних переваг банківськими установами. Для тих ризиків, від котрих неможливо ухилитися, застосовуються стратегія зм'якшення. Головним елементом стратегії зм'якшення є взаємозв'язок з громадянами. В багатьох банківських установах є стратегії PR обмеження втрати та практика стрімкої реакції на небезпеки репутації. З часом ціна інформаційних технологій в керуванні ризиками для банків збільшиться, тому що оточення їхньої діяльності стає складнішим. Проте розглянуті функції інноваційного ризик-менеджменту посприяють банківським установам вирішити сучасні питання.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

На основі проведеного аналізу механізми керування банківськими ризиками в сучасних умовах можна зробити такі висновки.

1. Керування ризиками в банківській галузі є процес, який скерований на керування небезпеками і перспективами, які діють на формування чи збереження ціни капіталу. Процес управління банківськими ризиками, який проводиться наглядовою радою, керівниками та ін. співробітниками, починається з розроблення стратегії в включає усю роботу банківської установи, а ще скерований на розроблення заходів, які дають можливість привести ризик, який виявлено, у відповідність з допустимою мірою ризику. Процес керування ризиками у банківській установі включає такі стадії, а саме: встановлення ризиків і причин їхньої появи; оцінювання розміру ризику; обмеження чи зменшення ризиків за допомогою використання належних методів керування; проведення безперервного контролю за ступенем ризиків із застосуванням механізму взаємозв'язку.

2. Загальний механізм керування ризиками у банківській установі має включати підсистеми з керуванню кредитним ризиком, ризиком ліквідності, відсотковим ризиком, ринковим ризиком, валютним ризиком, технологічним операційним ризиком, ризиком іміджу, стратегічним ризиком і правовим ризиком.

3. Аналіз кредитного ризик-менеджменту у загальному механізмі керування банківськими ризиками показує, що кредитному ризик-менеджменту надається неналежна увага зі сторони органів нагляду та вчених. Для українських банківських установ дослідження і запровадження практики відносно оцінювання кредитного ризику, застосування кредитних рейтингів з метою встановлення міри ризику та відслідковування його упродовж дії кредитного договору, покращення організаційної структури кредитного ризику надає перспективу банківській установі одержати значний розмір доходу і зайняти відповідне місце на грошовому ринку.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ НА ОСНОВІ СТРЕС-ТЕСТУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

3.1. Стрес-тестування як інноваційний інструмент ризик-менеджменту сучасної банківської системи України

За умов нестабільності грошових ринків збільшується важливість покращання фінансових інструментів оцінювання ризиків на мікрорівні та макрорівні. Стрес-тестування виступає один з подібних інструментів, актуальним в останнє десятиріччя, як для самих банківських установ, так і для регуляторів банків. Одним з чинників, які виявився заохоченням до розвитку стрес-тестових інструментів, є велика кількість фінансово-економічних криз, починаючи з 1990-х рр., котрі наголосили на значимості ґрунтовного розуміння вразливості фінансової системи. Міжнародний валютний фонд (МВФ) у відповідь на це, разом із фінансово-кредитними установами та регуляторами різноманітних держав зміцнив діяльність з розвитку аналітичного інструментарію фінансової стійкості. Стрес-тестування є невіддільною частиною схожих інструментів аналізу , яка одержала велике розповсюдження в останні роки.

На початку стрес-тестування розвивалося як аналітичні інструменти оцінювання ризиків на рівні часткових портфелів. Сьогодні стрес-тести дуже застосовуються фінансовими інститутами як інструмент керування ризиками.

Як новітній інструмент управління ризиками стрес-тестування надає можливість провести оцінку щонайбільше передбачувані збитки деяких банківських установ і банківської системи загалом згідно з особливими економічними і глобальними тенденціями у тій або іншій державі [68, с. 243].

Стрес-тестування банківського сектора вперше запроваджено у США. Пізніше ряд держав ЄС ввели схожу практику у власну діяльність. На потребу

здійснення стрес-тестування у банківських установах акцентувалося у шостій поправці рекомендацій Базельського комітету, затвердженій в 1998 році, у якій подано вимоги відносно стрес-тестів ринкових ризиків. Розпочинаючи з 1999 року, стрес-тести почали широко використовуватися МВФ спільно зі Світовим банком з метою оцінювання чутливості банківських секторів до глобальних фінансових криз.

Стрес-тестування (від англ. Stress Testing) – один з типів тестування, який проводить оцінювання стійкості та надійності системи за умов перевищення рамок нормальної діяльності. Наслідком проведення стрес-тестів є встановлення стабільності системи під більшим тягарем, ніж тим, який надає можливість системі перебувати у стабільному стані за нормальних умов [72, с. 256].

МВФ визначає стрес-тестування «методи оцінювання вразливості портфеля до істотних перемін макроекономічних показників чи до викреслених, проте допустимих подій». Стрес-тестування Банк міжнародних розрахунків (БР) визначає як «поняття, яке описує різні методи, які застосовують фінансові установи з метою оцінювання власної чутливості можливих подій, які виключні» [1].

НБУ характеризує стрес-тестування як «метод кількісного оцінювання ризику, який полягає у визначенні розміру незлагодженої позиції, котра наражає банківську установу на ризик, і у встановленні шокового розміру переміни зовнішнього чинника, зокрема відсоткової ставки, валютного курсу та ін. Поєднування даних розмірів надає бачення про те, яку суму прибутків або збитків одержить банк, коли події будуть розвиватися за визначеними припущеннями» [64; 77, с. 1211].

Розповсюдженим є формулювання стрес-тестування «як оцінювання можливого впливу на фінансове становищу банку ряду змін, які задані у чинниках ризику і відповідають особливим, однак ймовірним подіям» [72, с. 257].

Підсумовуючи наведені вище визначення, можна зробити висновок, що стрес-тестування є процесом контролю банківського сектора на стабільність при потенційній переміні тих або інших умов його діяльності, зокрема в стресових ситуаціях. Стрес-тестування – це оцінка можливого ефекту на фінансовий стан банківської установи під час перемін ризиків її функціонування, виходячи з вірогідності можливих втрат [68, с. 244].

Широко стрес-тестування застосовується з метою оцінювання ризику зміни відсоткової ставки і ціни активів, валютного ризику, ризику ліквідності, кредитного ризику [77, с. 1211].

Ціль стрес-тестування – оцінювання потенційних втрат банківського сектора під час настання окремих подій. Внаслідок аналізу виходить деяка інтегральна оцінка, яка надає можливість встановити, під час котрих чинників (умов) банківська установа потрапить у критичне становище. Отже, описується модель банківської установи у стані стресу [72, с. 257].

Потреба стрес-тестування полягає в тому, що уже на початкових стадіях можна передбачити переміни у системі та визначити попереджуючі заходи з метою не допустити стрес чи при настанні стресу мати бачення про те, як відреагує на стрес банківська система. Отже, стрес-тестування як банківської системи загалом, так і певних банківських установ надає можливість виявити, які втрати може понести система в цілому або банк при настанні непередбачених подій.

Позаяк банківська система є складовою світової і вітчизняної економіки, то звичайно, що на усякі зміни, які проходять в економічній системі, банківський сектор відповідатиме тим або іншим чином. Отже у всякій методиці стрес-тестування наявна оцінка чинників, які чинять вплив на ступінь ризику банківської установи. Стрес-тестування різноманітних типів ризику макроекономічному рівні проводиться за двома підходами [68, с. 245].

Перший метод «знизу-вверх» (англ. bottom-up) полягає в здійсненні стрес-тестування певних типів кожним банком незалежно на сценарних умовах, які задані. Одержані наслідки передаються до центрального банку держави.

Другий метод «зверху-вниз» (англ. top-down). Орган нагляду сам здійснює стрес-тестування за своєю методикою на базі агрегованих даних банківських установ держави. За другим методом у певній мірі розрівнюється питання зіставлення методик, які застосовуються різними банківськими установами.

З метою здійснення стрес-тестування найчастіше виокремлюють два головні підходи реалізації [68, с. 245; 72, с. 257]:

- сценарний аналіз;
- тест вразливості.

При сценарний аналізі джерело стресу, чи шокової події, детально встановлено, подібно, як і виміри фінансових ризиків, на котрі цей стрес чинить вплив. Під час аналізу вразливості джерело стресу не встановлюється, а параметри фінансових ризиків, які оцінюються, встановлюються на початку.

Сценарний аналіз стрес-тестування переважно ґрунтуються на «подієвому» чи на «портфельному» методах.

При «подієвому» методі сценарій формуються на базі вірогідних подій і їхнього впливу на належні чинники ризику в портфелі банківської установи.

Під час портфельного методу формування сценарію розпочинається з розгляду ризик-менеджерами вразливостей у портфелі банку. Встановивши дані чутливості, конструюються припустимі сценарії, у межах здійснення котрих допускаються прояви стресу цих вразливостей. Так, у банківських установах, де відсотковий ризик є головним джерелом ризику, сценарії конструюються відносно зміни відсоткових ставок. У межах кожного із методів, які зазначені, сценарій може бути сформований, як «сценарій найбільших утрат» чи як «гіпотетичний», «історичний».

Сценарій найбільших збитків розглядає мінімально зручне поєднання чинників ризику. А під час здійснення важливим є не стільки сам наслідок, який визначає запас стійкості банківських установ, скільки характеризується профіль ризику який надає можливість виокремити найсуттєвіші небезпеки, а теж застосувати заходи обережності, які потрібні [68, с. 246].

Під час аналізу вразливості оцінюється вплив різкої переміни вразливості чинника ризику при сталості інших базових умов. Подібні тести можуть проводитися порівняно скоро та застосовуватися з метою створення початкових оцінок. Тести вразливості доволі наочні, що надає їм значну перевагу та характеризує їхнє практичне розповсюдження. Кількісні наслідки, які одержані у процесі стрес-тестування, є тільки орієнтовною оцінкою можливих збитків та не мають розглядатися як правильне прогнозування міри чутливості в разі розвитку кризи. Стрес-тести надають лише інформацію, яка надає можливість повніше оцінити рівень фінансової стабільності банківської системи.

Центральні банки різних держав надають перевагу різноманітним підходам і видам здійснення стрес-тестування ризиків на макроекономічному рівня (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Головні підходи і види макроекономічного стрес-тестування ризиків центральними банками різних держав світу [39; 68, с. 247; 72, с. 258]

Вид стрес-тестування	Підходи стрес-тестування	
	«зверху-вниз»	«знизу-вверх»
Тест (аналіз) вразливості	Україна	Австрія, Велика Британія, Італія, Німеччина, Чехія, Швейцарія та ін. держави Європейського Союзу
Сценарний аналіз	Україна	Канада, Казахстан, Польща, США, розвинені держави Європейського Союзу

Стрес-тестування на сьогодні є потрібною частиною системи керування ризиками, яка загально визнана, незважаючи на власну, з першого погляду,

другорядне значення, що зумовлено вірогідно природою показників, які застосовуються під час аналізу та оцінці ризиків [55].

В 1996 році в Доповненнях до Базельського договору щодо адекватності капіталу за ринковими ризиками, зокрема щодо потреби з метою покрити ризики, розмір капіталу було поставлено у відповідність до системи стрес-тестування, яка наявна, що теж служить дійовим стимулом розповсюдження стрес-тестування.

Зважаючи на світову практику відносно проведення стрес-тестів і побажань, які зазначені у Головних принципах ефективного банківського нагляду, які розроблені Базельським комітетом з банківського нагляду, бійським установам варто проводити стрес-тести за наступними видами ризиків, зокрема операційний ризик, ризик переміни відсоткової ставки, валютний ризик, ринковий ризик, ризик ліквідності, кредитний ризик [58, с. 249].

Підсумовуючи практику держав ЄС, можна виокремити чотири опорні підходи до здійснення стрес-тестування [77, с. 1212]:

- підхід еластичностей;
- підхід оцінювання збитків;
- сценарний підхід;
- індексний підхід.

В Україні найбільш розповсюдженими підходами проведення стрес-тестування є аналіз вразливості та сценарний метод (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Порівняння світового та європейського підходів до методів стрес-тестування з українським [68, с. 249; 77, с. 1212-2213]

Найменування аналізу стрес-тестування в нашій державі	Найменування аналізу стрес-тестування за загальним світовим підходом (рекомендації Світового банку і МВФ)	Найменування аналізу стрес-тестування за Базельським підходом ЄС (підходом)
Сценарний метод	Метод імовірно-невизначених подій	Аналіз еластичностей
Метод вразливості	Метод максимально вірогідних подій	Аналіз оцінювання збитків
	Метод подій, які помірно не сприятливі	Сценарний метод
	Метод надзвичайних подій (рідкісних, проте, можливих)	Індексний аналіз

Загальна система здійснення стрес-тестування містить наступні головні частини [68, с. 251-252; 72, с. 257]:

- виявлення найбільш визначальних ризиків, котрі можуть мати від’ємний вплив на банківські установи;
- конструювання сценарію, тобто деякої систематичності появи та сила прояви подій, які несприятливі;
- визначення алгоритму чи методики, котрі б надали можливість спрогнозувати результати здійснення деякого чинника ризику на роботу банківських установ;
- розрахунок результатів розвитку сценарію, який вибраного, за заданим алгоритмом – кількісний аналіз;
- інтерпретацію одержаних наслідків та, за потреби, ухвалення коригуючих заходів.

Стрес-тести охоплюють як складники якісного, так і кількісного аналізу. Якісний аналіз концентрований на оцінюванні перспектив банківських установ відносно зменшення можливих збитків та встановлення системи імовірних

заходів, котрі мають застосовуватися з метою мінімізації ступеня ризиків і збереження потрібного ступеня стабільності банківської системи. Кількісний – скерований, передусім, на встановлення розміру та черговості несприятливих подій, які виникають, та потужності їхнього впливу на різні показники роботи банків.

Вибір об'єкта та встановлення шаблів градації для показника чинника є одним із найвідповідальніших стадій організації і реалізації стрес-тестів. Переважно, під час організації стрес-тестів встановлюють 3 ступеня поділу чіткої події, зокрема помірний, середній та важливий. Проте на практиці подібних ступенів може бути менше, і більше.

Розроблення заходів протидії у випадку переходу кризових подій та екстремальних явищ з гіпотез до тих, які фактично здійснилися, – заключна стадія процесу стрес-тестування – [68, с. 252; 72, с. 259].

Заходи, які розроблені, мусять бути ідентичними ступеню небезпеки і величині можливих втрат для банківської установи. Винятково це торкається тих шляхів роботи, де перевірка за ступенем ризиків звичайними заходами ускладнений. Регулятор має змогу здійснювати стрес-тестування банківської системи на ризик ліквідності, ринковий і кредитний ризику [68, с. 252-253].

В регулятора для кредитного ризику стреси можуть бути представлені у 2 видах, а саме: 1) зокрема зростання резервів на імовірні збитки за найбільшою межею діапазону, який задано; 2) знецінення гарантій та зростання частки кредитів за двома гіршими категоріями якості, зокрема на базі ретроспективної статистики. Для оцінки ризику концентрації, моделюється одноразовий дефолт великих клієнтів чи позичальників банківської установи [72, с. 259].

Наслідки постійного стрес-тестування з гіпотетичним та історичним кредитним стресом демонструють, що банківська система втрачає майже 50 % капіталу та стає недіяльною. Тобто, у випадку системної кризи українській банківській системі функціонувати буде важко. Причиною є висока концентрації

ризиків та низька якість активів, які несуть кредитний ризик, під час виникнення негативних подій.

При ризику ліквідності регулятор може стрес-тестувати зміну ліквідності лише під час появи паніки вкладників і впливу вкладів. У сценарії кризи остатки на вкладах фізичних осіб та рахунках до запитання знижуються на 30 %, депозитах підприємств падають на 5 %. На 5 % знецінюються високоліквідні активи, а ліквідні активи – на 20 %. Збитки за ризиком ліквідності ураховують збільшення процентних ставок на міжбанківському ринку на 10 % [71].

Для оцінки ринкових ризиків регулятор моделює ревальвацію і девальвацію грошей, зменшення фондового індексу та знецінення боргових зобов'язань банківської установи. Вітчизняні банки, на відміну від зарубіжних, мають ринкові ризики значно нижчими [68, с. 254].

В українській практиці стрес-тестування як традиція проводиться на базі використання двох методів, зокрема та «згори до низу» і «знизу до гори».

В Методичних вказівках «Про порядок здійснення стрес-тестування у банківських установах України», які затверджені постановою Правління НБУ № 460 від 6 серпня 2009 року, стрес-тестування характеризується як частина загальної системи ризик-менеджменту у банківських установах [64].

Ціллю стрес-тестування є оцінювання ризиків та встановлення спроможності протистояти стресам на грошовому ринку.

При стрес-тестуванні банківська установа має можливість [72, с. 258]:

- виявити головні фактори ризику і небезпеки економічної і фінансової безпеки банківської установи;
- обчислити величину втрат загалом та за деякими типами активів у випадку настання екстремальних обставин, а ще власні приховані перспективи відшкодувати дані втрати;
- визначити становище власного капіталу та оцінити якість власних методик з керування ризиками;

- визначити відповідність процесів керування проблемними активами та оцінити достатність резервів з метою покрити потенціальні збитки;
- оцінити ступінь фінансової стабільності банківської установи;
- розробити комплекс заходів з метою підтримання відповідного ступеня безпеки банківського бізнесу і фінансової стійкості, зниження ступеня ризику, усунення небезпек і зменшення потенційних від'ємних результатів.

НБУ рекомендує щодо макроекономічних показників, які можуть застосовуватися як чинники ризику під час стрес-тестування.

НБУ як опорні чинники ризиків пропонує застосовувати такі [77, с. 1211]:

- Макроекономічні показники: стійкість економічного стану, зокрема спад економіки, ґрунтовна переміна напрями економічного розвитку, банкрутство першокласних позичальників-підприємств та ін.); серйозні зміни валютного курсу гривні; доступність та відкритість міжбанківського ринку; ступінь міжнародної та політичної стійкості; стабільність грошових ринків; перспектива знецінення майна, яке є в заставі за банківськими кредитами, наприклад, зниження вартості нерухомості на ринку; волатильність вартості енергоресурсів.

- Мікроекономічні показники, зокрема перспектива доступу банківської установи до зовнішніх джерел підтримання ліквідності, конкурентна позиція банківської установи оцінена за допомогою методики SWOT [48].

Найпоширенішими об'єктами стрес-тестування є, зокрема: різкі коливання відсоткових за зовнішнім чи внутрішніми запозиченням, позиками, фінансовими активами та ін.; суттєві зміни курсів валют, кредитний ризик у кредитних портфелях; високі коливання у розмірах та структурі капіталу банку, ціни забезпечення іпотечного кредиту, зменшення ліквідності та вірогідність банкрутства банківської установи; вірогідність появи системного ризику на базі швидкого зменшення ліквідності чи втрати капіталу та ін.

НБУ з організації стрес-тестування рекомендує [68, с. 257-258; 72, с. 259]:

- банківська установа має обрати для стрес-тестування лише ті показники, критичні значення котрих можуть утворювати загрозу прямо для неї;
- для конструювання сценаріїв, включаючи розробки для банківської установи «найгіршого» сценарію розвитку подій, до діяльності над системою стрес-тестування потрібно залучати спеціалістів різноманітних структурних підрозділів банківської установи;
- внутрішні процедури та правила банківської установи мають детально характеризувати, що необхідно вважати тривожними сигналами та попередженнями, а ще порядок, права та зобов'язання окремих співробітників, які приймають рішення щодо оперативного здійснення стрес-тестування;
- наслідки стрес-тестів мають вчасно повідомлятися до відома менеджменту банківської установи з метою вжити відповідні заходи з мінімізації ступеня ризику;
- варто найбільше автоматизувати діяльність методів стрес-тестування.

Стрес-тестування банківського сектора загалом проводиться на базі двох методів [68, с. 259]:

- фрагментарного, відповідно до якого оцінюється вразливість та чутливість учасників банківської системи до дії деяких чинників ризику, зокрема, питома вага прострочених позик в кредитному портфелі банківської установи, та впливу їхньої зміни на головні макроекономічні показники, зокрема інфляція, зростання валового внутрішнього продукту та ін.;
- інтегрованого, котрий надає можливість проаналізувати чутливість банківської системи до дії визначеної сукупності чинників ризику, які найбільш часто трапляються в діяльності.

3.2. Новітні інноваційні методи стрес-тестування ризиків банківської системи України

В Україні стрес-тестування банківських установ Національний банк України запровадив з 2015 року у межах імплементації Угоди між Україною і Європейським Союзом для контролю і підвищення фінансової стійкості банківського сектора. Методологія НБУ ґрунтувалася на оптимальній зарубіжній практиці, однак через серйозні різниці у розмірах, структурі, контурі ризиків банківського сектора, а ще перспективах центральних банків в різноманітних державах пристосовувати розвинені методи регулювання складних систем з деривативами і структурованими фінансовими продуктами і послугами до вимог українського банкінгу виявилось проблематичною задачею [51].

Особливість української банківської системи з малорозвиненим міжбанківським ринком та ринком цінних паперів та істотною концентрацією позик, звичайно, вплинула на методологію стрес-тестування 2015 року, в якій увага акцентується на відсотковому, валютному і кредитному ризиках. Одночасно в стрес-тестуваннях не було аналізу ризику збитку ліквідності банківських установ у результаті масового відтоку депозитів [77, с. 1213].

Діагностичний аналіз банківського сектора ініціював Національний банк України 24 квітня 2015 року у рамках співробітництва з МВФ та охоплював обов'язкове дослідження якості активів, при котрому згодом ґрунтувалося стрес-тестування двадцяти найбільших банківських установ. Для стрес-тестування вихідні дані починалися 31.03.2015 року, а плановий горизонт складав 3 роки. Ознакою українського стрес-тестування був ще брак від'ємного макроекономічного сценарію, умотивована «досягненням мінімальної межі фінансово-економічної кризи». Обчислення ґрунтувалися на уніфікованому опорному планування на 2015–2017 рр., який розроблений спільно з МВФ, в котрому для 2015 року приріст реального ВВП складав -9 %, річна переміна фактичної заробітної плати за рік – -18,5 %, середня заробітна плата на місяць – 4256 грн., темпи інфляція – 45,8 %, валютний курс гривня – 23,5 грн. за 1 дол. США. Наслідки стрес-тестування НБУ одержував за наслідками аналізу

сподіваної переміни якості позик великих позичальників, а ще інших позик за виключенням кредитів державних підприємств. Індивідуальний підхід передбачав оцінку фінансового становища великих компаній-позичальників, зокрема більше 200 млн. грн., чи 5 % регулятивного капіталу, та аналіз вірогідності неплатежів в зв'язку з невисокою внутрішньою спроможністю до генерування потоків грошей.

При портфельному стрес-тестуванні інших малих позик окреслювався вплив макроекономічних стресів на переміну питомої ваги прострочених активів окремо для гривневих та валютних портфелів споживчих, не фінансових та іпотечних кредитів на базі квартальних даних за 2006–2014 рр. У свою чергу, наслідки екстраполювалися на поточну структуру портфеля кредитів, обчислювалися суми додаткового резервування, що впливає на цільові показники вимоги у докапіталізації на 2015–2017 рр. Прогнози на збільшення капіталу повинні були подати банківські установи, показники котрих були нижчими за щонайменші значення адекватності регулятивного капіталу – 5 % у 2016 році та 7 % в 2017 році. [51].

Макроекономічне стрес-тестування українського банківського сектора вперше здійснено у 2008 році з залученням 17 банківських установ, а пізніше – весною 2010 року. Наслідки двох стрес-тестувань не розголошено. У 2010 році 176 банківських установ було охоплено стрес-тестуванням. За наслідками стрес-тестування в 61 банківській установі появилася необхідність підвищити власний и на 40 млрд. грн. [55].

Світовий банк в 2012 році акцентував на потребі обов'язкового стрес-тестування українського банківського сектора. В 2012 році тільки дочірні підрозділи європейських банківських установ, зокрема ING Bank, Unicredit, Credit Agricole, Alfa Bank, Swedbank, Piraeus Bank Group, здійснили стрес-тестування окремих категорій ризику, які має найбільше значення [23].

Український банківський сектор лишається дуже вразливим відносно ризиків. Це вимагає старанного спостереження ступеня ризикованості операцій по банківському сектору і розроблення системи заходів відповідного реагування.

Відповідно до меморандуму щодо здійснення реформ в нашій державі у межах програми stand-by, укладеного з МВФ 35 щонайбільших банківських установ держави, тобто 1 і 2 груп, були зобов'язані пройти стрес-тести [68, с. 260].

З травня по жовтень 2014 року за наслідками функціонування банківських установ за 2013 рік проводилася перший стадія стрес-тестування. Стрес-тестування і діагностику банківських установ проводили аудиторські установи країн «великої четвірки», список котрих було погоджено з Світовим банком і МВФ. Дочлідження здійснювалося на основі балансів банківських установ за станом на 01.01.2014 року. Аудиторські компанії аналізували кредитний портфель банківських установ на 1 січня 2014 року, розраховували ціну активів, здійснювали переоцінювання забезпечення, контролювали відповідність створення резервів та ін. Вибірка охоплювала до 65 % позик, які надані підприємствам. Також юридичні особи були поділені за галузями виходячи з практики стрес-тестування 2008-2009 років. Зокрема чотири головних галузевих напрямів – сільське господарство, металургія, хімічна промисловість, нерухомість та ін. Вибірка формувалася так, що позики, котрі є проблемними та, під котрі формується резерв у розмірі 100 %, загалом не включаються в вибірку. Саме дослідження прямо мало було засвідчити якість портфеля кредитів та правдивість класифікації позичкового портфеля, встановлення та оцінка кредитного ризику у портфелі банківських установ.

Зокрема, у травні 2014 року процедуру стрес-тестування пройшли перші 15 щонайбільших за активами банківських установ, потім – чергові 20 банківських установ. Літом 2014 року були відомі наслідки першої черги стрес-тестування. Зокрема, тільки 5 з 15 вітчизняних банківських установ досить капіталізовані АТ «Альфа-банк», АТ «Перший український міжнародний банк», АТ КБ

«Приватбанк», АТ «Райффазен Банк», АТ «Сбербанк». Вимога інших банківських установ в докапіталізації перевершила 30 % від величини капіталу. Зокрема, АТ «ВТБ», АТ «Дельта», АТ «Надра», АТ «Ощадбанк», АТ «Промінвестбанк», АТ «Укргазбанк», АТ «Укрексімбанк», , АТ «УкрСиббанк», АТ «Укрсоцбанк» та АТ «Фінанси і кредит» [22].

Найбільш складного терміну 15 місяців 2014 року та першого кварталу 2015 року торкнулася друга стадія стрес-тестування, а очікуваний горизонт складав 3 роки [68, с. 262].

Стрес-тестування здійснювалося за двома сценаріями. За даними сценаріями банківські установи ставлять в умови, при котрих перемінюються макроекономічні показники, зокрема валовий внутрішній продукт, інфляція, номінальна та фактична середня зарплата, ступінь безробіття і валютний курс. Найбільш головне – як дані макроекономічні показники будуть конвертуватися в показники, які негативно класифіковані, має роль якість портфеля кредитів та якою буде перетік між різноманітними видами кредитного ризику.

Необхідно зауважити на якісно вищій ступінь методики стрес-тестування 2015 року в порівнянні з методологією дослідження функціонування банківських установ 2010 року. У 2010 році методологія не визначала застосування макроекономічних сценаріїв, звітність великих позичальників не аналізувалася.

Інтересні висновки щодо стабільності деяких банківських установ можна зробити після дослідження значень достатності капіталу, які є цільовими показниками більшості стрес-тестувань. Криза банківської системи у 2014–2015 рр. привела до суцільного зниження співвідношення капіталу та активів в середньому з 14,6 % до 9,7 % в групі 20 найбільших банківських установ. Найбільш вразливим до струсів 2014–2015 рр. виявився власний капітал АТ «Укрексімбанку», відношення капіталу якого до активів в середньому за 3 минулі квартали знизилося з 19,5 % до 6,2 %. Суттєва від'ємна переміна капіталізації була в АТ «Райффайзен Банку» (-8,62 %), АТ «Альфа-банк» (-9,22 %), АТ «ОТП Банк»

(-11,2 %). Менше за 5 % знизилася середня достатність власного капіталу АТ «Сбербанк» та АТ «УкрСиббанк». Державні АТ «Ощадбанк» та АТ «Укргазбанк» мають у порівнянні ліпші наслідки за рахунок запасу міцності на початку фінансової кризи і доступу до ресурсів державного бюджету.

Отже, за рахунок стрес-тестування визначалася стабільність банківських установ у випадку імовірного погіршення становища у найближчі 3 роки, зокрема як може помінятися ціна нерухомості, яка заставлена, як в тому або іншому випадку будуть поводитися позичальники, як зростуть проблемні кредити та ін.

За наслідками здійсненого стрес-тестування статутний капітал двадцяти найбільших вітчизняних банківських установ було збільшено на 98,6 млрд. грн. В умовах банкрутства банківських установ збільшення капіталу становило 18 % чи 39 млрд. грн.

З травня до грудень 2016 року по 40 наступних за розміром активів банківських установ проводилася третя стадія стрес-тестування. На кінець 2016 року більше 98 % банків за активами уже було стрес-тестовано. За наслідками діагностики 21 з 60 банківських установ, які були перевірені, не вимагав докапіталізації, 9 дочасно реалізували плани на три роки докапіталізації, які складені за наслідками діагностики, 4 банківські установи виведені з фінансового ринку, інші дотримуються прогнозів відповідно до графіків. В загальному в 2016 році банківські установи виконали заходи на реалізацію програм докапіталізації на 108 млрд. грн. Критично важлива ініціатива до зміцнення стабільності та безпеки банківської системи – докапіталізація

Відповідно до даних зарубіжного рейтингового агентства Fitch, має місце покращання платіжної здатності вітчизняних банківських установ, одночасно окремі банки вимагають наступної докапіталізації. Показники платіжної здатності банківських установ у суттєвій мірі поновлено. Так, на 01.04.2018 року більшість з 25 найбільших банківських установ, котрі контролюють більше 90 % активів банківської системи, дотримувалися нормативу достатності (адекватності)

регулятивного капіталу (Н2, не менше 10 %). Одночасно за даними Fitch, частка прострочених активів банківських установ все ще є високою – майже 56 % 01.04.2018 року. Відповідно до даних Fitch, це здебільшого старі позики, реструктуризація котрих зазичай відбувається поволі та нерідко ускладнена юридичними проблемами механізму банкрутства позичальника [77, с. 1214-1215].

У 2017 році відбулася четверта стадія стрес-тестування, яка передбачала діагностичне обстеження решти 54 банківських установ, величина активів котрих нижче за 2 % активів банківського сектора. Механізм стрес-тестування даного списку банків передбачав два періоди – до 1 червня 2017 року і 1 серпня 2017 року. Наслідки діагностичного обстеження мали бути в кінці 2017 року [68, с. 265].

В 2018 році Національний банк України провів наступний аналіз якості активів і стрес-тести 25 найбільших банківських установ. Оцінка підтвердила необхідність окремих банківських установ в докапіталізації, тому що не усі банківські установи мають віл провідне відшкодування ризиків можливих втрат від зобов'язань, які реструктуризовані [43].

Національний банк України буде проводити стрес-тестування кредитного, ринкового, відсоткового і валютного ризиків. Стрес-тестування передбачає оцінювання стабільності банківських установ при умові ймовірної кризи, оскільки банківські установи мають мати відповідний резерв капіталу, щоб не лише повноцінно діяти при поточних макроекономічних умовах, але і вистояти у від'ємних результатах гіпотетичної кризи. Стрес-тестування буде здійснюватися за двома сценаріями, зокрема базовим і незручним (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Макроекономічні сценарії з метою стрес-тестування банківського сектора України на 2018–2020 рр. [77, с. 1215]

Назва показників	2017 рік	Базовий сценарій			Несприятливий сценарій		
		2018	2019	2020	2018	2019	2020
		За прогнозом Національного банку					
Фактичний ВВП, %	2,1	3,4	2,9	2,9	-3,3	-3,8	1,0
Номінальний ВВП, %	23,0*	15,8	11,3	8,9	18,8	12,9	11,6
Індекс споживчих цін, % (на кінець року)	13,7	8,9	5,8	5,0	18,7	15,5	9,3
Індекс споживчих цін, % (середній за рік)	14,4	11,0	7,3	5,7	20,8	16,5	8,7
Частка безробіття, %	9,5*	8,5	8,2	8,3	9,8	10,0	9,5
		За прогнозами Focus Economics			За прогнозами Національного банку		
Зниження курсу гривні до дол. США, % (p/p)	3,8	5,4	2,7	1,5	23,1	11,1	5,6

* Фактичний ефективний валютний курс. Значення, які оцінені, за 2017 рік

Макроекономічний базовий сценарій є наближеним до базового передбачення Національного банку України.

Макроекономічний базовий сценарій базується на публічних передбаченнях Національного банку України, за виключенням прогнозу зміни валютного курсу, який закладений у базовий макроекономічний сценарій, та опирається на дані консенсус-прогнозу [70].

Невигідний макроекономічний сценарій прогнозований на гіпотетичних гіпотезах макроекономічних показників, які приводять до виконання ринкового і кредитного ризиків у значних розмірах. Згідно з зарубіжним досвідом стрес-тестування, незручний сценарій має бути суворим, проте правдивим (*severe but plausible scenario*). При тому несприятливий сценарій не відображує сподівань економічного розвитку на ближчий термін. Несприятливий сценарій, розроблений Національним банком України, базується на наступних гіпотезах, а саме: зменшення фактичного валового внутрішнього продукту на єдине уніфіковане відхилення від бази прогнозу; девальвація національної валюти відносно долара

США – 23 %, і далі помірно; інфляція у першому році гарантує зменшення реального ефективного обмінного курсу на 5 %, далі залежить від зміни курсу валюти [77, с. 1215].

В ході стрес-тестування встановлюються оцінні показники фінансової звітності банківської установи, зокрема форма №1 (баланс), форма № 2 (звіт про прибутки та збитки) на 3 роки за базовим макроекономічним і несприятливим макроекономічним сценаріями. Оцінки на базі стрес-тестування не є передбаченнями фінансових показників банківських установ. Наслідком стрес-тестування є оцінка величини і відповідності регулятивного капіталу для окремої банківської установи у періоді, який прогнозується, для базового та несприятливого макроекономічними сценаріїв. Тому, банківські установи мають дотримуватися мінімальних вимог до достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2, не менше 10 %) за базовим макроекономічним сценарієм і знижені вимоги за несприятливим макроекономічним сценарієм.

Стрес-тестування здійснюється у наступній черговості [77, с. 2116]:

- Аудиторські компанії перевіряють якість активів банківської установи і достатності забезпечення за позиками.
- Екстраполяція Національним банком України наслідків першої стадії та оцінювання достатності (адекватності) капіталу банківської установи.
- Оцінка Національним банком України достатності (адекватності) капіталу банківської установи за наслідками стрес-тестування за базовим макроекономічним і несприятливим макроекономічним сценаріями.

Що торкається критичних показників достатності (адекватності) капіталу, то вони відрізняються за базовим макроекономічним і несприятливим макроекономічним сценаріями (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Критичні показники достатності (адекватності) регулятивного капіталу за базовим макроекономічним в несприятливим макроекономічним сценаріями [77, с. 1216]

Назва показника	За базовим макроекономічним сценарієм			За несприятливим макроекономічним сценарієм		
	2018	2019	2020	2018	2019	2020
Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2, не менше 10 %)	10,0%	10,0%	10,0%	5,0%	5,0%	5,0%

Для 2018-2020 років оцінюється брак регулятивного капіталу за базовим макроекономічним і несприятливим макроекономічним сценаріями. Кінцева необхідність у регулятивному капіталі – це найбільше з двох значень, які обчислені для базового макроекономічного і несприятливого макроекономічного сценаріїв.

Варто зауважити, що наслідки стрес-тестування, які здійснювалися НБУ в 2015–2017 рр., не оприлюднювалися регулятором детально. У засоби масової інформації поступала тільки загальна інформація відносно кількості банківських установ, котрі не пройшли або пройшли стрес-тестування, а ще загальна інформація відносно зобов'язань з поліпшення показників, котрі взяли на себе банки за наслідками здійсненого стрес-тестування [77, с. 2116].

Головною задачею за наслідками стрес-тестування є підготовка попереджувальних тактичних та стратегічних заходів, котрі надають можливість відрегулювати насторожені чи проблемні ситуації, які можуть появитися у наступному, і ослабити вплив різноманітних ризиків на роботу банківських установ.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

На основі проведеного дослідження напрямів удосконалення системи ризик-менеджменту на основі стрес-тестування банківської системи можна зробити такі висновки.

1. Стрес-тестування є аналітичним інструментом банківського бізнесу. За допомогою власній надійності і комплексному підходу до виявлення ризиків і встановлення їхньої кількісної дії, стрес-тестування одержало визнання та розповсюдження, а отримувані наслідки доволі виразно роз'яснюються та надають можливість вчасно підготуватися до можливих кризових явищ у роботі банківських установ.

2. Мабуть, стрес-тестування як аналітичний інструмент антикризового керування відображує серйозне зацікавлення не лише для найбільших банківських установ, котрі прогнозують активно розвивати власну діяльність та підвищувати капіталізацію, однак передусім для малих та середніх банків. Позаяк власні ресурси малих і середніх банківських установ незначні, збитки, які спровоковані ймовірними негативними явищами, можуть дуже послабити їхню стабільність.

3. Сучасний стан банківської системи України зобов'язує НБУ користуватися такими інструментами антикризового керування, як стрес-тестування. Стрес-тестування є єдиним інструментом імітації поведінки банків в умовах кризи.

4. У 2010 році стрес-тестуванням було охоплено 176 банківських установ, за наслідками якого виникла потреба підвищити капітал у 61 українських банківських установах.

5. В 2012 році Світовий банк акцентував на потребі обов'язкового стрес-тестування українського банківського сектора. Однак на дану рекомендацію відгукнулися тільки дочірні установи західноєвропейських банків, які здійснили стрес-тестування найбільш важливих для банківських установ типів ризику.

ВИСНОВКИ

У випускній кваліфікаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано вирішення важливого наукового завдання щодо інноваційних технологій управління банківськими ризиками. За результатами проведеного дослідження сформульовано низку висновків та узагальнень.

1. Банківським ризиком є вірогідність того, що явища, неочікувані чи очікувані, можуть мати від'ємну дію на капітал чи поступлення банківській установі. Управління банківськими ризиками є сукупність заходів, прийомів та методів, котрі надають можливість передбачати ризики, встановлювати їх можливі обсяги та результати, запобігти чи зменшити збитки, які з ними пов'язані.

2. Поняття «ризик» згідно з визначенням НБУ розрізняють на двох рівнях, зокрема з точки зору банківської установи і ризик з точки зору НБУ.

3. Механізм управління банківськими ризиками складається з регламентних документів, зокрема політик, принципів, процедур, методик та ін., котрі ухвалюються згідно з обраною банківською установою формою корпоративного керування з врахуванням величини банківської установи і складності її операцій. Особливість механізму керування банківськими ризиками визначається рисами та видами банківських ризиків. На сьогодні наявні багато класифікаційних рис, за котрими виокремлюють той або інший тип банківського ризику. Однією з подібних рис є поділ банківських ризиків на фінансові і функціональні.

4. Гарантією результативної діяльності та стабільного економічного розвитку є надійна банківська система держави. Ефективність банківської системи залежить від стабільності функціонування банків, їх кебеті чинити опір негативній дії чинників, котрі стають причиною появи різних видів банківських ризиків. Отже виявлення ризиків, які охоплюють банківську роботу та ефективну управління ними спроможні забезпечити стабільність роботи банківської системи України [26].

5. На сьогодні, максимальну небезпеку для банків України складають ризики, котрі безпосередньо не пов'язані з надання банківських послуг. Зокрема ризики, які пов'язані з іміджем банків, з міжбанківською конкуренцією та операційні ризики. При розв'язання питань управління банківськими ризиками, доречно взяти за базу розроблення методики керування деякими типами ризиків для ідентифікації, обмеження, оцінки, моніторингу ризиків і зменшення їхньої дії. Концепція управління банківськими ризиками має ще розв'язувати питання конфлікту цілей збільшення результативності, одержання прибутку та зменшення ризиків.

6. Дійова організація механізму керування ризиками є гарантією надійного керування банківською установою, що, в свою чергу, підтримує стабільність банківської системи України.

7. З метою забезпечення результативності механізму внутрішнього контролю і керування ризиками банківська установа має мати відповідну організаційну структуру. На теперішній стадії найефективнішим організаційним рішенням є формування системи профільних комітетів, котрі працюють під керівництвом правління банківської установи, та відповідних незалежних підрозділів моніторингу за ризиками.

8. В механізмі антикризового керування система стрес-тестування є важливим аналітичним інструментом, на основі котрого виявляються особливо уразливі місця деяких галузей функціонування банківської установи, та визначається її вразливість у шоківих ситуаціях в результаті суттєвого погіршення внутрішніх і зовнішніх умов діяльності. Стрес-тестування надає можливість визначити рівень дії чинників ризику, котрі можуть становити небезпеку фінансовій стабільності банківської установи, на цільові показники, зокрема дохід, капітал, активи, в шоківих ситуаціях, розрахувати резерв фінансової стабільності за умов збільшення макроекономічної кризи і розробити антикризові заходи.

9. Методику проведення стрес-тестування потрібно удосконалювати. Вади методу «згори до низу» можна позбутися, якщо поряд застосовувати самостійне тестування банківських установ. Банківські установи мають організувати стрес-тестування власного фінансового стану. Банки мають контролювати себе на кредитний ризик, ризик ліквідності, ринковий ризик, валютний ризик, відсотковий ризик, інвестиційних ризик. Стрес-тестування «знизу в гору» надає можливість врахувати ризики окремої банківської установи. В дійсності, за виключенням ряду найбільших банків, основна кількість банків стрес-тестування взагалі не проводили та не спроможні здійснювати з технічних, фінансових та кадрових причин. Тому НБУ перебуває на початковому етапі здійснення підходу «знизу вгору».

10. Зважаючи на рекомендації закордонних інститутів, НБУ має намір удосконалити методологію стрес-тестування. Сучасна методика має охоплювати в якості вхідних показників не експертні показники стресів, а розраховані стреси, виходячи з макроекономічних сценаріїв. Дана методика додасть обґрунтованості вибору величини та періоду стресів.

11. Враховуючи зарубіжну практику пропозиціями відносно покращення механізму здійснення стрес-тестування НБУ є:

- Достовірність методу «знизу в верх» залежить від того, наскільки правдиво кожна банківська установа визначає дію результатів економічних небезпек на становище власного портфеля. Методом «знизу в верх» здебільшого передбачає застосування істотно ширшого ряду даних та є реалістичнішим, тому що надає можливість дослідити дію шоківих сценаріїв на мікроекономічному рівні. Модель «зверху в низ» зі свого боку допомагає порівняти результати. Центральні банки розвинутих держав застосовують модель «знизу в верх», що вимагає розроблення системної методики здійснення стрес-тестування з метою зменшення помилок під час розрахунків.

- важливо на базі рекомендацій Світового банку і МВФ уніфікувати методику здійснення стрес-тестування для українських банківських установ та автоматизувати процес одержання потрібних параметрів. Варто розробити модель, яка окреслює взаємні зв'язки та вплив макроекономічних показників і надає можливість визначити результати шоківих явищ для банківської системи, детально встановити часовий горизонт моделювання шоківих ситуацій і схильність деяких банківських установ до ризику, покращити одержання оцінок ймовірності банкрутства позичальників на макроекономічному рівні, передбачати стресові сценарії та ін.

- потрібно забезпечити постійність здійснення стрес-тестування на макроекономічному рівні, зокрема піврічне стрес-тестування, щоквартальну практику проведення стрес-тестування банківської системи. Варто здійснювати кожного року анкетування українських банківських установ відносно ступеня ризиків, на котрі вони натикаються в ході власної роботи, а ще рівня їхнього значення для окремої банківської установи;

- актуально НБУ повідомляти громадськість щодо наслідків здійснення макроекономічного стрес-тестування у ЗМІ, соціальних мережах, що цим самим підвищить ступінь транспарентності банківського сектора. Позитивні наслідки можуть служити позитивним для усіх учасників грошового ринку відносно активізації їхньої роботи. При цьому буде підтримуватись імідж НБУ як регулятора, котрий контролює стабільність банківської системи, та довіра до нього і до банківської системи зі сторони громадськості збільшиться.

12. Результативна методика стрес-тестування банківської системи для вітчизняних банківських установ повинна містити:

- Використання макроекономічних і мікроекономічних сценаріїв, що надає можливість робити обґрунтовані висновки на базі моделювання вірогідних стресових перемін в окремих показниках, які визначають банківську роботу;

- постійний облік та контроль ризиків, які пропонує НБУ як найбільш значимі на рівні кожної банківської установи та банківської системи загалом;
- застосування галузевого аналізу під час оцінки можливих збитків від кредитного ризику та розрахунку вірогідності банкрутства для диференціації втрат та встановлення потреби підвищення резервів на ймовірні збитки;
- використання історичних сценаріїв та однофакторного стрес-тестування з метою виявлення шоккових явищ в банках на ранніх періодах і гіпотетичних сценаріїв з метою виявлення більш небезпечних ризиків;
- одержання кількісних оцінок шоккових впливів на банківську систему та оцінювання збитків під час реалізації банківських ризиків і ухвалення належних стратегічних рішень.

13.3 метою розповсюдження практики стрес-тестування не тільки на макроекономічному рівні, коли методика розробляється НБУ і він здійснює стрес-тестування для усього банківського секторна та окремих банківських установ за відповідним переліком, але і на рівні окремих українських банків, розробка і використання ними відповідних моделей стрес-тестування потрібними є стандартизовані методичний підхід і методи стрес-тестування банківських установ. У західних банківських установах стрес-тести є складовим елементом новітнього ризик-менеджменту.

14. Хоч в дійсності банківські установи застосовують різноманітні підходи до конструювання стресових сценаріїв, проте переважно доречно використовувати стандартизований методичний підхід, який детально визначає стадії підготовки і здійснення стрес-тестування, а ще дає змогу обґрунтовано вибрати методику реалізації стрес-тестування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андриевская И. Стресс-тестирование: обзор методологий. *Управление в кредитной организации*. 2007. № 5. С. 88–96.
2. Базель III: міжнародні рамки для вимірювання ризику ліквідності, стандарти та моніторинг. Офіційна інтернет-сторінка Банку міжнародних розрахунків. URL: <http://www.bis.org/publ/bcbs188.htm>.
3. Банківські операції : підручник / За ред. А. М. Мороза. К.: КНЕУ, 2000. 384 с.
4. Банковские опасности: оценить, управлять, контролировать. Веб-страница “Управление рисками в России”. URL: <http://www.risk-manage.ru/research/bank/>.
5. Березуцький В.В., Адаменко М.І. Небезпечні виробничі ризики та надійність : навч. посібник. Харків: ФОП Панов А.М., 2016. 385 с.
6. Бобиль В. В. Управління банківськими ризиками в умовах фінансової кризи. Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. Тернопільський національний економічний університет, Тернопіль, 2015. 203 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/745/1/disertacya.pdf>.
7. Бобиль В. В. Фінансові ризики банків: теорія та практика управління в умовах кризи : монографія. Дніпропетровськ, 2016. 298 с.
8. Бондаренко Л. А. Ризик-менеджмент кредитної діяльності комерційного банку : автореф. дис. канд. екон. наук: спец. 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит / Л. А. Бондаренко. К. : КНЕУ, 2007. 23 с.
9. Бондаренко Л. А. Організація ризик-менеджменту в комерційних банках України. Проблеми розвитку банківництва в Україні : збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів банківської справи. Кривий Ріг : КЕІ ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана», 2007. С. 18–20.

10. Бурденюк І. І., Волонтир Л. О. Методи та моделі ризик-менеджменту банківських установ. *Галицький економічний вісник*. 2016. № 2. С. 113-123. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gev_2016_2_17. (дата звернення: 30.10.2021).
11. Буянов В. П., Кирсанок К. А., Михайлов Л. А. Управление рисками (рискология). М. : Экзамен, 2002. 382 с.
12. Вітлінський В. В., Верченко П. І. Аналіз, моделювання та управління економічними ризиками : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. К. : КНЕУ, 2000. 292 с.
13. Вітлінський В. В. Кредитний ризик комерційного банку. К. : «Знання», 2000. 325 с.
14. Водяницька О. В., Соколова Н. В., Серьогін С. С. Особливості управління банківськими ризиками. *Економіка і суспільство*. 2018. Випуск № 16. С. 700-704. URL: http://economyandsociety.in.ua/journals/16_ukr/106.pdf.
15. Волков Д. П. Аналіз банківських ризиків: основні підходи до визначення. *Економічні науки*. Сер. : Облік і фінанси. 2013. Вип. 10(3). С. 131-139. URL: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecnof_2013_10\(3\)_23.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecnof_2013_10(3)_23.pdf).
16. Волосович С. В. Віртуальна валюта: глобалізаційні виклики і перспективи розвитку. *Економіка України*. 2016. №4. С. 68-78.
17. Грюнинг ван Х., Брайович-Братанович С. Анализ банковских рисков. Система оценки корпоративного управления и управления финансовым риском ; перевод с англ. ; вступ. сл. К. Р. Тагирбекова. М. : Изд. «Весь мир», 2007. 304 с.
18. Демчук Н. І., Абахтімова А.А. Управління банківськими ризиками. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. Вип. 24. Ч.1. С. 117-119. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_24/1/26.pdf.
19. Демчук Н. І. Загальний підхід до концепції та процесу управління банківськими ризиками. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Електронне наукове фахове видання. Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського. 2014. Випуск 2. С. 1049-1052. URL: <http://global->

national.in.ua/vipusk-1-2014/258-demchuk-n-i-zagalnij-pidkhd-do-kontseptsiji-ta-protsepu-upravlinnya-bankivskimi-rizikami.

20. Зубова В. В. Основні підходи до визначення та класифікації банківських ризиків. *Ефективна економіка*. 2016. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5047>.

21. Іванилова О. А. Впровадження системи ризик-менеджменту в діяльність комерційних банків. *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 7. С. 33-36. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/7_2011/11.pdf.

22. Інформаційний портал «LB.ua. Вибране для всіх». URL: <http://economics.lb.ua>.

23. Інформаційний портал. URL: <http://www.banki.ua>.

24. Камінський А. Б. Економіко-математичне моделювання фінансових ризиків : автореф. дис. д-ра екон. наук: спец. 08.00.11 – Математичні методи, моделі та інформаційні технології в економіці / А. Б. Камінський. К. : КНУ, 2007. 25 с.

25. Камінський А. Б., Кияк А. Т. Ідентифікація, аналіз та управління операційними ризиками в українських банках (дослідження Агентства фінансових ініціатив). URL: <http://www.afi.com.ua>.

26. Карась О. О. Специфіка системи управління ризиками в банківській сфері. *Ефективна економіка*. 2015. № 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3917>.

27. Кибермошенники. УНІАН. URL: <http://economics.unian.net/other/1744882-summa-snyatyih-kibermoshennikami-deneg-s-platejnyih-kartukrainssev-v-2016-godu-vyirosla-v-4-raza.html>.

28. Кириченко О., Гіленко І., Роголь С., Сиротян С., Немой О. Банківський менеджмент : навч. посібник. К. : Знання-Прес, 2002. 438 с.

29. Кльоба Л. Г. Ефективний ризик-менеджмент – запорука фінансової безпеки банку. *Ефективна економіка*. 2017. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5641>.

30. Кльоба Л. Г. Напрями вдосконалення управління банківськими ризиками. *Економіка та держава*. 2017. № 6. С. 80-85. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/6_2017/17.pdf.

31. Кльоба Л. Г. Ризик-менеджмент в банку. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2008. Вип. 18.9. С. 213-223.

32. Коваленко В. В., Кузнецова Л. В., Вербицька Я. Є. Методологічні засади організації ризик-менеджменту в банках. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2012. № 5/1 (132). С. 74-81.

33. Коваленко В. В., Піддубна В. Г. Науково-методичні підходи до оцінювання інноваційного ризику банків у світлі міжнародних стандартів базельського комітету з питань банківського нагляду. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Випуск 18, частина 2. С. 48-53. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/18_2_2018ua/12.pdf.

34. Коваленко В. В., Черкашина К. Ф. Капіталізація банків: методи оцінювання та напрямки підвищення : монографія. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. 153 с.

35. Ковбасюк М. Р. Економічний аналіз діяльності комерційних банків і підприємств. К. : Вид. дім "Скарби", 2001. – 336 с.

36. Козьменко С. М., Шпиг Ф. І., Волошко І. В. Стратегічний менеджмент банку : навч. посібник. Суми : Університетська книга, 2003. 734 с.

37. Криклій О. А., Маслак Н. Г. Управління кредитним ризиком банку : монографія. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008. 86 с.

38. Кудіна, В. Г. Класифікація ризиків у банківській сфері: теорія і практика. *Вісник Східноукраїнського університету ім. В. Даля*. 2011. № 15 (169). Ч. 2. С. 34-39. URL: <http://masters.donntu.org/2013/iem/voloxina/library/kudina.pdf>.

39. Максимова А. В. Аналіз загальноєвропейських програм макроекономічного стрес-тестування банків. *Інвестиції: практика та досвід*. 2012. № 4. С. 64-68.

40. Марьин С. Управление банковскими рисками. *Экономика и жизнь*. 2009. №23. С. 44.

41. Мишальченко Ю. В., Кролли И. О. Риски в международной банковской деятельности. *Бухгалтерия и банки*. 996. № 3. С. 17–23.

42. Міжнародні розрахунки та валютні операції : навч. посібник / О. І. Береславська, О. М. Наконечний, М. Г. Пясецька та ін.; За заг. ред. М. І. Савлука. К. : КНЕУ, 2002. 392 с.

43. Некоторые украинские банки нуждаются в дальнейшей докапитализации. Fitch. URL: https://utm_source=email&utm_medium=news&utm_campaign=2018-05-04.

44. Никитина Т. В. Банковский менеджмент. СПб.: Питер, 2002. 60 с.

45. Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка: 80 000 слов и фразеологических выражений. Российская академия наук. Институт русского языка им. В. В. Виноградова. 4-е изд., дополненное. М. : Азбуковник, 1999. 944 с.

46. Организация работы в банках: в 2-х томах. Т. 1. Укрепление руководства и улучшение чувствительности к переменам : пер. с англ. / Диана МакНотон, Дональд Дж-Карлсон, Клайтон Таунсенд Дитц и др. М. : Финансы и статистика, 2002. С. 59–67.

47. Основні принципи ефективного банківського нагляду. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=45251>.

48. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <http://www.bank.gov.ua>.

49. Павлюк С. М. Кредитні ризики та управління ними. *Фінанси України*. 2012. № 10. С. 105–111.

50. Парасій-Вергуненко І. М. Аналіз банківської діяльності : навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. К. : КНЕУ, 2003. 347 с.

51. Перевірка на міцність: як стрес-тести банків допомагають контролювати ризики у фінсекторі. URL: <http://forbes.net.ua/ua/business/1409891-perevirka-na-micnist-yak-stres-testi-bankiv-dopomagayut-kontrolyuvatiriziki-u-finsektori>.

52. Піддубна В. Г. Стейкхолдери та їх вплив на формування конкурентних переваг банків України. *Актуальні проблеми державного управління*. 2017. Випуск 2 (70). С. 80-84.

53. Посохов І. М., Ходирєва О. О. Стрес-тестування як актуальний інструмент ризик-менеджменту сучасної банківської системи України. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики = Financial and credit activity: problems of theory and practice* : зб. наук. пр. Харків : ХННІ УБС, 2018. Т. 1, № 24. С. 53-61. URL: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/37053/1/FKD_2018_1_24_Posokhov_Stres-testuvannia.pdf.

54. Прасолова С. Проблеми оцінки та управління процентним ризиком комерційних банків: актуальні аспекти. *Вісник Національного банку України*. 2007. № 9. С. 36–39.

55. Прийдун Л. М. Стрес-тестування кредитного ризику банку: загальна характеристика та особливості практичного застосування. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2011. № 2. С. 67–74.

56. Примостка Л. О. Кредитний ризик банку: проблеми оцінювання та управління. *Банківська справа*. 2004. №8. С. 118–125.

57. Примостка Л. О., Лисенюк О. В., Чуб О. О. Банківські ризики: теорія та практика управління : монографія ; Мін-во освіти і науки України, ДВНЗ «КНЕУ ім. Вадима Гетьмана». К. : КНЕУ, 2008. 456 с.

58. Примостка Л. О. Управління банківськими ризиками : навч. посібник / Л. О. Примостка, М. П. Чуб, Г. Т. Карчева ; за ред. д-ра екон. наук, проф. Л. О. Примостки. К. : КНЕУ, 2011. 600 с.

59. Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах : Постанова Правління Національного банку України від 11.06.2018 № 64. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18#Text>.

60. Про надання Методичних вказівок з інспектування банків «Система оцінки ризиків» : схвалено постановою Правління Національного банку України від 15.03.2004р. №104. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1112500-04#Text>.

61. Про надання Методичних вказівок з інспектування банків «Система оцінки ризиків» : лист Генерального Департаменту банківського нагляду від 23.03.2004 № 42-312/1112. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1112500-04#Text..>

62. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 р. № 679-XIV. Дата оновлення 05.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>.

63. Про схвалення Методичних рекомендацій щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України : схвалено постановою Правління Національного банку України від 02.08.2004 № 361. Дата оновлення 21.06.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0361500-04#Text>.

64. Про схвалення Методичних рекомендацій щодо порядку проведення стрес-тестування в банках України : затверджено Постановою Правління Національного банку України від 06.08.2009 № 460. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0460500-09#Text>.

65. Рисін В. В. Напрямки підвищення безпеки фінансового сектору в період кризи. *Фінанси України*. 2016. №6. С. 82-95.

66. Роуз Питер С. Банковский менеджмент. М. : Дело Лтд. 2000. 526 с.

67. Севрук В.Т. Банковские риски. М. : Дело, 1995. 72 с.

68. Система ризик-менеджменту в банках: теоретичні та методологічні аспекти: монографія / За ред. В. В. Коваленко. Одеса : ОНЕУ, 2017. 304 с.

69. Слобода Л. Я. Класифікація та характеристика чинників кредитних ризиків банківських установ. *Регіональна економіка*. 2005. № 2(36). С. 185–194.

70. Стрес-тест: НБУ оцінить, як на топ-25 банків вплине девальвація гривні на 23%. URL: <http://finbalance.com.ua/news/Stres-test-NBU-otsinit-yak-na-TOP-25-bankiv-vpline-devalvatsiya-hrivni-na-23>.

71. Тарасевич Н. В. Види та значення комплексної оцінки фінансового стану банку. *Вісник соціально-економічних досліджень*. Збірник наукових праць. 2013. №4 (51). С.361-365.

72. Тарасевич Н. В., Литвиненко А. М. Стрес-тестування ризиків як інструмент антикризового управління діяльністю банків. *Фінанси, учет, банки*. 2014. № 1(20). С. 255–263. URL: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:u5OUsn4qIskJ:https://jfub.donnu.edu.ua/article/view/1030/1047+&cd=1&hl=ru&ct=clnk&gl=ua>.

73. Управління ризиками банків : монографія у 2 томах. Т. 1: Управління ризиками базових банківських операцій / [А. О. Єпіфанов, Т. А. Васильєва, С. М. Козьменко та ін.] / За ред. д-ра екон. наук, проф. А. О. Єпіфанова і д-ра екон. наук, проф. Т. А. Васильєвої. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2012. 283 с.

74. Фастовець М. Проблемні аспекти ризиковості кредитування малого бізнесу в Україні. *Вісник Національного банку України*. 2007. № 2. С. 38–45.

75. Фомичева А. Н. Риск-менеджмент : учебное пособие. М. : Издательско-торговая корпорация "Дашков и Ко", 2004. С. 58–79.

76. Шевцова Е. И. Процесс организации управления структурными подразделениями банка. Днепропетровск : Наука и образование, 2002. 188 с.

77. Щербатих Д. В. Сучасні методи стрес-тестування банківської системи України. Мукачівський державний університет. *Економіка і суспільство*. 2018. Випуск 19. С. 1210-1218. URL: http://economyandsociety.in.ua/journals/19_ukr/181.pdf.

78. A culture of managing risk well. URL: <https://about.bankofamerica.com/en-us/what-guides-us/risk-management.html#fbid=kmBxVUdBJ25>.

79. Banking technology research and reports from Celent. URL: <https://www.celent.com/areas/insights/types/banking>.

80. Batch Name Check. URL: <https://international.sales.lexisnexis.com/products/batch-name-check>. (дата звернення: 02.11.2021).

81. Čihák M. Stress Testing: A Review of key Concepts. CNB Internal Research and Policy Note. 2004.

82. Financial Risk Manager (FRM). URL: <https://top-finance.net/frm/>.

83. Furfine C.H. Interbank Exposures: Quantifying the Risk of Contagion: BIS Working Papers, 1999.

84. Global Association of Risk Professionals. URL: <https://www.garp.org/>.

85. Kopecki D., Moore J. M. JPMorgan switches risk model again after whale loss. Bloomberg Business, April 12, 2013, bloomberg.com. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2013-04-12/jpmorgan-switches-risk-model-again-after-whale-loss>

86. Mahalingam M., Rao D.N. Stress Test for Risk Assessment Under Basel Framework Applied in Banking Industry. Social Science Research Network. March 28, 2014. URL: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2417156.

87. Longin F. From Value at Risk to Stress Testing: the Extreme Value Approach. Journal of Money Banking and Finance. 2000. № 24. P. 1097–1130.

88. Principles for sound stress testing practices and supervision. Consultative Document, Bank for international settlements. March 13, 2009. URL: <http://www.bis.org/publ/bcbs147.pdf>.

89. Risk Communication Guide for Mobile Phones and Base Stations. URL: <https://www.gsma.com/publicpolicy/risk-communicationguide-mobile-phones-base-stations>.

90. Risk management ISO 31000. URL: https://www.iso.org/files/live/sites/isoorg/files/archive/pdf/en/iso_31000_for_smes.pdf. (дата звернення: 02.11.2021).

91. The Financial Risk Manager: начальні матеріали GARP. Офіційна інтернет-сторінка GARP. URL: <http://www.garp.org/frm/study-center/stady-materials.aspx>.

ДОДАТКИ

Додаток А

GARP класифікація ризиків банківської установи [20]

Категорія ризику	Тип ризику	Підвид ризику
Кредитний ризик	Прямий кредитний ризик	
	Розрахунковий ризик	
	Ризик кредитного еквівалента	
Ринковий ризик	Ризик кореляції	
	Фондовий ризик	Ризик мінливості ціни на акції
		Ризик волатильності (мінливості)
		Базисний ризик
	Відсотковий ризик	Ризик дивідендних виплат
		Ризик коливання процентної ставки
		Ризик кривої дохідності
		Ризик волатильності процентної ставки
		Базисний ризик відсоткової ставки / ризик відсоткового о спреду
	Ризик передоплати	
Ринковий ризик	Валютний ризик	Ризик вартості на товари
		Ризик форвардної вартості
		Ризик волатильності вартості на товари
		Базисний товарний ризик/ризик спаду
Ризик концентрації портфеля	Ризик кредитного спреду	
	Ризик інструмента	
	Ризик істотної операції	
Ризик галузі економіки		
Ризик ліквідності	Ризик ліквідності фодування	
	Ризик ліквідності активів	
Операційний ризик	Ризик транзакції	Помилка при виконанні
		Складність продукту
		Помилка в обліку
		Помилка в розрахунках

		Ризик доставки товару
		Ризик документації / контрактний ризик
	Ризик операційного контролю	Перевищення лімітів
		Відмивання грошей
		Шахрайство
		Ризик основного персоналу
		Несумлінні торгівельні операції
		Ризик обробки операції
		Ризик безпеки
	Ризик систем	Помилка програмування
		Помилка у визначенні ринкової ціни
		Помилка телекомунікаційних систем
		Планування заходів на випадок аварійних ситуацій
		Управлінська інформація
Збій комп'ютерних систем		
Ризик бізнес-подій	Ризик конвертованості валют	
	Ризик переміни кредитного рейтингу	
	Ризик іміджу	
	Податковий ризик	
Ризик бізнес-подій	Правовий ризик	
	Ризик непередбачених обставин	Природні катаклізми
		Природні катаклізми
		Криза/призупинення операцій на ринку
	Законодавчий ризик	Недотримання вимог у відношенні капіталу
Зміни в законодавстві		